

Wetenschapswinkel

Sociale cohesie in Nederwetten

Samen werken aan de toekomst van het dorp

Albert Aalvanger en Tineke de Boer

rapport 293
maart 2013

WAGENINGEN UR
For quality of life

Wetenschapswinkel

Sociale cohesie in Nederwetten

Samen werken aan de toekomst van het dorp

rapport 293
maart 2013

Albert Aalvanger en Tineke de Boer

WAGENINGEN UR
For quality of life

Colofon

Titel	Sociale cohesie in Nederwetten; Samen werken aan de toekomst van het dorp
Trefwoorden	Sociale cohesie, horizontale sociale cohesie, verticale sociale cohesie, toekomstbestendigheid, leefbaarheid, dorpen, gemeenschappen, verenigingen, coöperatie, Nederwetten, Noord-Brabant
Keywords	Social cohesion, horizontal social cohesion, vertical social cohesion, future developments, quality of life, villages, communities, associations, cooperation, Nederwetten, North Brabant
Opdrachtgever	Dorpsraad Nederwetten (in het kader van IDOP)
Projectuitvoering	Albert Aalvanger, Wageningen UR, Leerstoelgroep Strategic Communication Tineke de Boer, Alterra Wageningen UR
Projectcoördinatie	Bram ten Cate, Environmental Sciences Group, Wageningen UR
Financiële ondersteuning	Wageningen UR, Wetenschapswinkel Provincie Noord-Brabant en Gemeente Nuenen c.a.
Begeleidingscommissie	Leonie Schijven - Dorpsraad Nederwetten, voorzitter denktank Ben van de Biggelaar - inwoner Nederwetten, lid denktank Ben van Orden – bestuur Stichting Newest, lid denktank Leo Evers - inwoner Nederwetten Elma van Keulen - gemeente Nuenen c.a. Ingeborg Verschuuren - voorzitter Vereniging Kleine Kernen Noord-Brabant (VKKNB) Myriam van Kalken - ondersteuner Vereniging Kleine Kernen Noord-Brabant (VKKNB) Gerard Straver – Wageningen UR, Wetenschapswinkel Raoul Beunen – Wageningen UR, Leerstoelgroep Landgebruiksplanning Albert Aalvanger – Wageningen UR, Leerstoelgroep Strategic Communication Tineke de Boer – Alterra Wageningen UR Bram ten Cate – Environmental Sciences Group, Wageningen UR

Fotoverantwoording	De foto’s, kaartjes en figuren zijn vervaardigd door de auteurs, tenzij anders aangegeven
Foto omslag	Bert Willems (inwoner Nederwetten)
Lay-out en omslagontwerp	Wageningen UR, Communication Services
Druk	RICOH, ‘s-Hertogenbosch
Bronvermelding	Verspreiding van het rapport en overname van gedeelten eruit wordt aangemoedigd, mits voorzien van deugdelijke bronvermelding
ISBN	978-94-6173-178-4

Wageningen UR, Wetenschapswinkel rapport 293

FSC
www.fsc.org
MIX
Papier van verantwoorde herkomst
FSC® C007048

Sociale cohesie in Nederwetten; Samen werken aan de toekomst van het dorp

Rapportnummer 293

Aalvanger, A. en T.A. de Boer, Wageningen, maart 2013

Dorpsraad Nederwetten
p/a Secretariaat
Hoekstraat 56
5674 NP Nederwetten
info@nederwetten.org
www.nederwetten.org

De Dorpsraad Nederwetten adviseert het college van B&W van de gemeente Nuenen c.a. over leefbaarheidsvraagstukken in Nederwetten. De dorpsraad bestaat uit zes leden. Deze zijn gekozen door de inwoners van Nederwetten. De leden van de Dorpsraad Nederwetten doen dit werk naast hun reguliere werk. Tweemaal (minimaal) per jaar is er een openbare vergadering met alle dorpsbewoners. Vanuit de Dorpsraad is een denktank sociale cohesie opgericht. Deze denktank richt zich op de mogelijkheden om sociale cohesie in Nederwetten te vergroten.

Alterra Wageningen UR
Postbus 47
6700 AA Wageningen
(0317) 48 07 00
info.alterra@wur.nl
www.alterra.wur.nl

Alterra Wageningen UR is hèt kennisinstituut voor de groene leefomgeving. Alterra levert expertise op het gebied van de groene ruimte en het duurzaam maatschappelijk gebruik ervan. Vele onderzoekers richten zich op vraagstukken met betrekking tot de groene leefomgeving, verdeeld over 14 teams. Het onderzoek is zowel toegepast als strategisch en wordt gebruikt voor het beleid, beheer en ontwerp van de groene ruimte.

Wageningen UR, Leerstoelgroep Strategic Communication
Postbus 8130
6700 EW Wageningen
(0317) 48 43 10
info.cpt@wur.nl
www.wageningenur.nl/com

De leerstoelgroep Strategic Communication van Wageningen UR (Wageningen University and Reseach Centre) bestudeert de dynamiek en de gevolgen van strategische communicatie door organisaties en burgers. Het richt zich op de processen waardoor publieke beelden, debatten, opvattingen en gebruiken tot stand komen, en op de wijze waarop deze kunnen worden beïnvloed door communicatie professionals.



Inhoud

Woord vooraf 7

Samenvatting 9

Summary 11

1 Inleiding 13
1.1 Aanleiding 13
1.2 Achtergrond 13
1.3 Doelstelling en onderzoeksvragen 15
1.4 Onderzoeksmethoden 16
1.4.1 Interviews en observaties 16
1.4.2 Opzet en uitvoering schriftelijke enquête 16
1.4.3 Dorpsavonden en pilotprojecten 18
1.5 Leeswijzer 19

2 Sociale cohesie in theoretisch en maatschappelijk perspectief 21
2.1 Inleiding 21
2.2 Basis voor sociale cohesie: sociale participatie, gedeelde opvattingen en onderlinge identificatie 21
2.3 Toekomstbestendigheid: sociale cohesie en de omgang met maatschappelijke ontwikkelingen op dorpsniveau 24
2.4 Sterke sociale cohesie en sociale uitsluiting 26
2.5 Conclusie 27

3 Resultaten interviews en enquête 29
3.1 Inleiding 29
3.2 Leefbaarheid 29
3.2.1 Tevredenheid over leefbaarheid en tien belangrijke aspecten daarvan 29
3.2.2 Mobiel zijn is een belangrijke voorwaarde 31
3.2.3 Nederwetten heeft weinig plekken waar je elkaar kunt ontmoeten 31
3.2.4 Het dorp heeft (een groeiend aantal?) jongeren niet veel te bieden 32
3.3 Sociale participatie 33
3.3.1 Sociale contacten met buren en dorpsgenoten 33
3.3.2 Lidmaatschap verenigingen in en buiten het dorp 34
3.3.3 Vrijwilligerswerk 35
3.4 Sociale cohesie 36
3.4.1 Beleving van sociale cohesie 36
3.4.2 Relatie tussen ruimtelijke en sociale factoren 37
3.4.3 Sociale dilemma's en spanningsvelden van sociale cohesie 38

4 Pilotprojecten 41
4.1 Inleiding 41
4.2 Nieuwe activiteiten voor leefbaarheid en de bereidheid tot een actieve bijdrage 41
4.3 Opzetten van de pilots 43
4.3.1 Aankondiging en uitleg van het onderzoek 43
4.3.2 Voorbereiding en uitwerking van de dialoogavonden 43
4.4 Gevolgen van het werkproces en de dialoogavonden voor de sociale cohesie 45

5 Conclusies en aanbevelingen 47

Literatuur 51

Bijlage
1 Karakteristieken respondenten 53
2 Ideeën voor het organiseren van activiteiten en genoemde organisaties uit de interviews 55
3 Ideeën geopperd tijdens de dialoogavond van 5 november 2012 57
4 Uitnodigingsbrief dialoogavond 5 november 2012 59
5 Uitnodigingsbrief dialoogavond 17 december 2012 61

Woord vooraf

Nederwetten is een dorp met ongeveer 800 inwoners dat deel uitmaakt van de Gemeente Nuenen c.a. De Dorpsraad Nederwetten werkt sinds een aantal jaren aan het vergroten van de leefbaarheid. Hiervoor zijn afspraken vastgelegd in het integraal dorpsontwikkelingsplan (IDOP). Het dorp heeft een levendig en divers verenigingsleven.

De Dorpsraad heeft in 2011 een denktank in het leven geroepen om de wensen voor leefbaarheid en de toekomstbestendigheid van het dorp in kaart te brengen. Al snel bleek dat de opdracht voor ons te complex was om dit zelf uit te voeren. Daarom hebben we in het voorjaar van 2012 de Wetenschapswinkel van Wageningen Universiteit en Research Center (Wageningen UR) benaderd om ons daarbij te helpen. Voor ons waren met name de volgende vragen van belang:

- op welke wijze kan de gemeenschapszin in het dorp vorm krijgen en vergroot worden?
- welke activiteiten kunnen betekenis geven aan de sociale cohesie in het dorp?
- hoe kan de leefbaarheid op termijn in stand worden gehouden?

Voor u ligt het eindrapport van het onderzoek 'Sociale cohesie in Nederwetten'. De totstandkoming van het rapport is een levendig en boeiend proces geweest. De onderzoekers hebben met een aantal dorpsgenoten diepgaande vraaggesprekken gehouden om zicht te krijgen op de beleving in Nederwetten. Daarnaast hebben alle Nederwettenaren via een enquête hun wensen en ideeën gegeven om ook voor de toekomst een levendige woonomgeving te behouden. Tijdens druk bezochte dialoogavonden in november en december van 2012 heeft de denktank samen met de inwoners concrete activiteiten gezocht en benoemd die bijdragen aan de levendigheid en betrokkenheid bij het dorp. Naast vergroting van de betrokkenheid en concretisering van het onderwerp heeft het onderzoek en de dialoog ook vier pilots opgeleverd. Begin 2013 zijn de leden van de denktank hiermee voortvarend van start gegaan.

Wij kijken tevreden terug op het proces en de resultaten die we geboekt hebben, mede dankzij de middelen die hiervoor beschikbaar gesteld zijn door de provincie Noord-Brabant en de gemeente Nuenen c.a.

Een speciaal woord van dank is op zijn plaats voor de inspanningen van de leden van de denktank en dorpsraad, de leden van de begeleidingscommissie, de ambtenaren van de gemeente Nuenen, in het bijzonder Arie Ras en niet in de laatste plaats de medewerkers van de Wageningen UR, in het bijzonder Tineke de Boer, Albert Aalvanger en Bram ten Cate.

Ten slotte. Sociale cohesie is een proces dat vraagt om een permanente inspanning van de Nederwettenaren. Willen wij de sociale cohesie in ons dorp behouden, dan zullen we ons met elkaar actief moeten inspannen en deelnemen aan het dorpsleven. De presentatie van dit rapport is in ieder geval een mooi begin!!

Maart 2013

Leonie Schijven
Dorpsraad Nederwetten/ Voorzitter denktank

Samenvatting

Dit onderzoek gaat over de sociale cohesie in Nederwetten en het omgaan met ontwikkelingen die op het dorp afkomen. De Dorpsraad Nederwetten adviseert het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Nuenen c.a. over leefbaarheidsvraagstukken in Nederwetten. Gestimuleerd door de provincie Noord-Brabant, heeft de dorpsraad in samenwerking met bewoners en de gemeente in 2006 een Integraal Dorpsontwikkelingsplan (IDOP) opgesteld met daarin maatregelen om de leefbaarheid in het dorp te verbeteren. De denktank sociale cohesie is door de dorpsraad opgericht om, naast het verbeteren van de ruimtelijke inrichting, aandacht te besteden aan de sociale kant van leefbaarheid.

De denktank is de initiatiefnemer tot het onderzoek naar de sociale cohesie in Nederwetten. De doelen van het onderzoek zijn: (1) inzicht verkrijgen in de sociale cohesie in het dorp en de manier waarop deze tot stand komt en (2) het opzetten van pilotprojecten die kunnen bijdragen aan de sociale cohesie. De hoofdvraag van het onderzoek luidt daarom:

> *Hoe kan de ontwikkeling van activiteiten en voorzieningen bijdragen aan het behouden en versterken van de sociale cohesie in Nederwetten?*

Sociale cohesie komt tot stand door een proces van ontmoetingen
Om antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag is eerst een literatuurstudie uitgevoerd naar het begrip 'sociale cohesie'. Sociale cohesie is op te vatten als een proces van ontmoetingen die positieve emoties oproepen. Wanneer mensen met elkaar in contact komen en elkaar ondersteunen in het nastreven van een gemeenschappelijk belang, kan dit leiden tot onderlinge identificatie en ontstaat er sociale cohesie.

De gevoelde sociale cohesie in Nederwetten is groot
Op basis van de literatuurstudie zijn diepte-interviews gehouden met bewoners en sleutelfiguren, gevolgd door een enquête onder de bewoners. De Nederwettenaren zijn tevreden over het sociale leven in het dorp. Contacten zijn informeel en laagdrempelig. Doordat er weinig plekken zijn in het dorp waar bewoners elkaar kunnen ontmoeten, komt de sociale cohesie echter vooral tot stand binnen verenigingen en actieve bewonersgroepen. Onderling wordt er zeer beperkt samengewerkt. De nieuwe multifunctionele accommodatie De Koppelaar wordt door veel inwoners dan ook gezien als kans om elkaar te ontmoeten en de samenwerking te verbeteren. Een sterke sociale cohesie kan ook leiden tot sociale dilemma's voor bewoners. Ze zien graag van elkaar dat iedereen actief deelneemt aan het dorpsleven, maar gunnen elkaar ook de vrijheid hierin zelf keuzes te maken.

Het opzetten van vier pilotprojecten
De resultaten van de interviews en de enquête zijn tijdens een dialoogavond gepresenteerd aan de bewoners, waarna in groepjes werd doorgesproken over de onderwerpen 'mobiliteit', 'voorzieningen' en 'activiteiten'. Een veelheid aan ideeën voor verbeteringen en activiteiten was het resultaat. Tijdens een vervolgavond werd een selectie hieruit verder uitgewerkt in vier concrete pilotprojecten: (1) de buurtbus/belbus, (2) vrijetijdsbesteding, (3) voor/met elkaar koken en (4) een boodschappen-/klussendienst. De leden van de denktank hebben ieder een pilot geadopteerd om deze samen met dorpsgenoten verder uit te werken.

Conclusies en aanbevelingen
Op basis van het literatuuronderzoek, de diepte-interviews, de enquête en de dialoogavonden kan worden vastgesteld dat sociale cohesie moet worden opgevat als een proces dat vraagt om een permanente inspanning van de Nederwettenaren. Willen zij de sociale cohesie in hun dorp behouden, dan zullen ze zich actief moeten inspannen en deelnemen aan het dorpsleven. Bij het opzetten van activiteiten is het daarbij van belang niet alleen te werken aan de horizontale sociale cohesie (binnen groepen bewoners), maar ook aan de verticale sociale cohesie (tussen groepen bewoners onderling en tussen bewoners en organisaties rondom het dorp). Hoewel de Nederwettenaren veel zelf kunnen

oppakken, zullen ze in veel gevallen samenwerking moeten zoeken met andere organisaties, zoals de gemeente, zorginstellingen, woningcorporaties of (belangen)verenigingen.

Op basis van het onderzoek worden de volgende aanbevelingen gedaan:

- *Ontwikkel activiteiten gericht op de integratie van sociale netwerken, om de gevolgen van het lage voorzieningenniveau voor bepaalde doelgroepen op te vangen en de sociale cohesie binnen deze doelgroepen te versterken.*
  Door activiteiten te organiseren die verschillende sociale netwerken in het dorp bij elkaar brengen (bijvoorbeeld ouderen en werkenden) kunnen nieuwe oplossingen bedacht en uitgevoerd worden. Hierbij valt te denken aan de boodschappen-/klussendienst of het gezamenlijk organiseren van activiteiten voor diverse doelgroepen. Ook verenigingen kunnen samenwerking zoeken binnen of buiten het dorp. De nieuwe multifunctionele accommodatie biedt de mogelijkheid voor mensen om elkaar te ontmoeten (door bijvoorbeeld een zaal te huren voor activiteiten) en groepen met elkaar te verbinden (bijvoorbeeld omdat via de inloopfunctie verschillende groepen elkaar ontmoeten).

- *Zoek actief toenadering tot nieuwe bewoners en houd hen (net als de andere bewoners) op de hoogte van dorpsactiviteiten.*
  Om nieuwe bewoners bij het dorp te betrekken, zou het goed zijn hier een dorpsorganisatie (zoals de dorpsraad) of een groep dorpsbewoners (een welkomstcomité) verantwoordelijk voor te maken.

- *Voorkom een te sterke cohesie binnen groepen door verschillende groepen regelmatig met elkaar in contact te brengen.*
  De dorpsraad kan een mediërende rol spelen door (conflicterende) groepen hun visies te laten uitwisselen en met elkaar in discussie te laten gaan. Door voor uitwisseling en contacten tussen verenigingen te zorgen, kunnen deze gezamenlijk activiteiten oppakken en organiseren.

- *Zoek bij het organiseren van activiteiten toenadering tot verschillende sociale netwerken en organisaties om optimaal gebruik te maken van de kracht van zwakke verbindingen.*
  In het realiseren van de pilotprojecten en andere activiteiten is het van belang toenadering te zoeken tot individuen, groepen en organisaties (binnen en buiten het dorp) die ondersteuning kunnen bieden vanwege hun kennis en organiserend vermogen. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan de Stichting Newest, de lokale verenigingen, (regionale) welzijnsorganisaties en de gemeente. Omgekeerd dienen deze organisaties het initiatief van de Nederwettenaren te ondersteunen, willen ze bijdragen aan de sociale cohesie in Nederwetten en het dorp toekomstbestendig maken.

Ten slotte
Het realiseren van de multifunctionele accommodatie De Koppelaar en de nieuwbouwwijk De Esrand zijn goede voorbeelden van samenwerking tussen bewoners, dorpsorganisaties (de Dorpsraad Nederwetten en Stichting Newest) en andere instanties, waaronder de gemeente Nuenen c.a. Bovendien biedt De Koppelaar volop mogelijkheden de sociale cohesie te versterken. Ook de uitvoering van het Integraal Dorpsontwikkelingsplan, waar dit onderzoek uit is voortgekomen, is een goed voorbeeld van de samenwerking tussen dorpsbewoners, vertegenwoordigd door de dorpsraad, en de gemeente. Het verdient dan ook zeker aanbeveling deze samenwerking voort te zetten en verder uit te bouwen.

Summary

Social cohesion in Nederwetten: working together for the future

This report concerns social cohesion in the Dutch village of Nederwetten and its future development as a village. The Nederwetten village council advises the Mayor and Aldermen (the municipal executive) of the municipality of Nuenen on aspects concerning the quality of life in Nederwetten. Stimulated by the provincial government of North Brabant and in close cooperation with residents and the municipal authorities, the village council has developed an Integrated Village Development Plan proposing measures and actions to improve the quality of life in the village. The council established a social cohesion think-tank to address the social aspects of quality of life, as well as spatial improvements. The think-tank has taken the initiative for a study into social cohesion in Nederwetten. The goals of the study were to: (1) examine the social cohesion in the village and the way social cohesion arises and (2) set up pilot projects that can contribute to social cohesion. The main research question was therefore:

> *In what ways can the development of activities and services contribute to maintaining and strengthening social cohesion in Nederwetten?*

Social cohesion arises through a process of encounters
To answer the research question, we first conducted a literature study into the concept of 'social cohesion'. Social cohesion can be seen as a process of encounters inducing positive emotions. When people come into contact with each other and support each other in pursuing a common interest, they can start to identify with each other, resulting in social cohesion.

High level of perceived social cohesion in Nederwetten
Based on the literature study, we conducted in-depth interviews with residents and key persons, followed by a survey amongst the village residents. The residents of Nederwetten are very satisfied with the social life in the village. Encounters are informal and people are approachable. Since there are few places for people to meet, social cohesion emerges mainly within societies and active resident groups. There is very little cooperation between them, however. The new multifunctional community centre called De Koppelaar is seen by many residents as offering good opportunities to meet each other and enhance cooperation. For the residents, high social cohesion can also lead to social dilemmas: they would like everybody to participate actively in village life, but also want to allow everyone their personal freedom.

Setting up four pilot projects
The results of the interviews and the survey were presented to the villagers during a discussion evening. The presentation was followed by group discussions on the subjects of 'mobility', 'services' and 'activities'. This resulted in a large number of suggested activities and ideas for improvement. At a second discussion evening, a selection of ideas was further developed into four concrete pilot projects: (1) a local / call-up bus service, (2) leisure activities, (3) preparing meals together or for others, and (4) a groceries and odd-jobs service. The members of the think-tank each adopted one of the pilot projects, with the aim of developing it further with fellow villagers.

Conclusions and recommendations
Based on the literature study, in-depth interviews, survey and discussion evenings, we conclude that social cohesion is a process that requires on-going efforts by the residents of Nederwetten. If they want to maintain social cohesion in their village, they will have to be active and participate in village life. In setting up activities, it is important to pay attention not only to horizontal social cohesion (within residents' groups), but also to vertical social cohesion (between residents' groups and between residents and organizations working in the village). Although the residents of Nederwetten can do a lot themselves, they will in many cases have to seek cooperation with others, such as the municipal authorities, welfare organizations, housing corporations or societies and special interest groups.

Based on our research, we make the following recommendations:

- *Develop activities aimed at integrating social networks, to alleviate the consequences for certain target groups of the low level of services and to strengthen the social cohesion within these target groups.*
  Organizing activities that bring together different social networks in the village (e.g. the elderly and the working population) can help develop and implement new solutions. Examples are the groceries and odd-jobs service and activities aimed at multiple target groups. Societies can look for opportunities for cooperation within or outside the village. The new multifunctional community centre offers residents opportunities to meet (e.g. by hiring a room for activities) and can help groups to connect (e.g. different groups meeting through the centre's open-door policy).

- *Approach new residents proactively and keep them (as well as other residents) informed of village activities.*
  To involve new residents, it would be a good idea to make one of the village organizations (like the village council) or a group of villagers (a welcoming committee) responsible for this.

- *Prevent too close cohesion within groups by bringing different groups into contact with each other***.**
  The village council can play a mediating role by enabling groups (including those with conflicting points of view) to exchange views. Supporting exchanges and contacts between local societies can enable them to undertake joint activities.

- *When organizing activities, aim for cooperation with various social networks and organizations to make the best possible use of the strength of weak ties.*
  In realizing the four pilot projects and organizing other activities, it is important to seek cooperation with individuals, groups and organizations (within and outside the village) that can provide support through their knowledge and organizing capacities. Examples are the local welfare association Stichting Newest, local societies, local or regional welfare organizations and the municipal authorities. If these organizations want to contribute to the quality of life in Nederwetten and prepare the village for the future, they need to be supportive of the initiatives of the Nederwetten residents.

To conclude

The creation of the new multifunctional community centre, De Koppelaar, and the new housing estate De Esrand are good examples of cooperation between residents, village organizations (the Nederwetten village council and Stichting Newest) and other actors, including the municipal government of Nuenen. The De Koppelaar community centre offers plenty of opportunities to strengthen the social cohesion. The implementation of the Integrated Village Development Plan, which led to the present study, is a good example of cooperation between the residents, represented by the village council, and the municipal authorities. We definitely recommend that this cooperation be continued and expanded.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

De leefbaarheid van veel kleine dorpen staat onder druk. Vaak zijn een veranderende bevolkingssamenstelling en het verdwijnen van voorzieningen hier debet aan. Deze problematiek speelt ook in Nederwetten. Sinds een aantal jaren wordt daarom door de dorpsraad een Integraal Dorpsontwikkelingsplan (IDOP) uitgevoerd met als doel de leefbaarheid te vergroten. In het kader van het IDOP zijn in het dorp onder meer nieuwe woningen en een multifunctionele accommodatie (MFA) gebouwd en is de ruimtelijke inrichting van het dorp verbeterd.

Naast deze fysieke voorzieningen vindt de dorpsraad het belangrijk ook aandacht te hebben voor de sociale kant van het dorp. Daarom is vanuit de dorpsraad een *Denktank sociale cohesie* opgericht. Deze denktank stelt zich de vraag of Nederwetten levensloopbestendig is. De aanwezige voorzieningen zijn niet toegerust om in de behoeften van de toekomstige (vergrijzende) bevolking van Nederwetten te voorzien. Ook zijn er bij de start van het Wetenschapswinkelonderzoek weinig ontmoetingsplekken in het dorp, zowel voor jongeren als ouderen. Met de opening van het MFA is er een nieuwe plek bijgekomen, maar de invulling hiervan moet nog nader vorm krijgen. Nieuwe inwoners komen vooral naar het dorp vanwege de rust en het groen. Ze werken en recreëren elders en hun kinderen gaan soms in omliggende plaatsen naar school. Hierdoor zijn ze minder betrokken bij het dorp, is de gedachte. Daarnaast maakt de denktank zich zorgen over de betrokkenheid van jongeren bij het dorp. De bijeenkomsten van de dorpsraad worden door deze groep weinig bezocht. Er wordt tevens weinig bewustzijn geconstateerd met betrekking tot het vormgeven van sociale ondersteuning, buiten de normale familie- en vriendschappelijke verbanden.

De denktank wil de inwoners van Nederwetten bewust maken dat het belangrijk is iets voor elkaar te betekenen. Sociale cohesie is echter een vaag begrip. Het is in het dorp moeilijk uit te leggen wat daar onder wordt verstaan. Momenteel is ook onvoldoende duidelijk hoe sociale cohesie door de dorpsbewoners wordt ervaren. Daarom willen de denktank en de dorpsraad graag de wensen van de inwoners over de leefbaarheid in het dorp in kaart brengen en een nieuwe aanpak ontwikkelen die bijdraagt aan de sociale cohesie van Nederwetten.

De denktank heeft de Wetenschapswinkel van Wageningen UR benaderd om te verkennen hoe sociale cohesie in Nederwetten leeft en de wensen van inwoners op dit vlak in kaart te brengen. Daarnaast wil de denktank graag dat de Wetenschapswinkel helpt om projecten op te zetten die de sociale cohesie in het dorp kunnen versterken.

1.2 Achtergrond

Nederwetten
Nederwetten ligt ten noordoosten van Eindhoven in het dal van de Dommel. Het dorp wordt omgeven door akkers, weiden en populierenbossen. Met ongeveer 800 inwoners is het dorp de kleinste kern van de gemeente Nuenen, Gerwen en Nederwetten (gemeente Nuenen c.a.). De voorzieningen in het dorp bestaan uit een kerk, een basisschool, een multifunctioneel centrum, een café-restaurant en een restaurant. Er zijn geen winkels of medische voorzieningen. Hiervoor moeten de inwoners naar Nuenen of Eindhoven. Nederwetten heeft een levendig verenigingsleven. Er zijn 27 verenigingen en clubs actief op het gebied van sport, carnaval, muziek, cultuur en natuur.



Nederwetten wordt omgeven door akkers, weiden en populierenbossen. (foto: Bert Willems)

Dorpsraad Nederwetten

De Dorpsraad Nederwetten adviseert het college van B&W van de gemeente Nuenen c.a. over leefbaarheidsvraagstukken (in brede zin) in Nederwetten. De dorpsraad bestaat uit zes leden. Deze zijn gekozen door de inwoners van Nederwetten. De leden van de Dorpsraad Nederwetten doen dit werk naast hun reguliere werk. Tweemaal (minimaal) per jaar is er een openbare vergadering met alle dorpsbewoners.

Integraal Dorpsontwikkelingsplan

De provincie Noord-Brabant wil de leefbaarheid in dorpen en wijken verbeteren. Om dit doel te bereiken, stimuleert de provincie de ontwikkeling en uitvoering van Integrale Dorpontwikkelingsplannen (IDOP's) door gemeenten. Hierin kijken bewoners samen met de gemeente naar de toekomst van hun wijk of dorp en denken na over wat nodig is om de leefbaarheid in het dorp de komende jaren te verbeteren. In het IDOP wordt aandacht besteed aan economische, ecologische, ruimtelijke en sociaal-culturele factoren. Deze factoren worden integraal geanalyseerd en gekoppeld aan concrete acties ter verbetering. (Provincie Noord-Brabant, 2009)

Ook in Nederwetten wordt sinds een aantal jaren gewerkt aan het ontwikkelen en uitvoeren van een IDOP. De dorpsraad heeft, in samenspraak met bewoners, een IDOP opgesteld en daarin afspraken vastgelegd om de leefbaarheid van het dorp te verbeteren. In 2006 is het IDOP vastgesteld door de gemeente. In 2010 is een oplegger voor de IDOP vastgesteld waarin aanvullende maatregelen geformuleerd zijn. Deze oplegger moet bovendien de uitvoering van het oorspronkelijke IDOP mogelijk maken. De gemeente en provincie hebben op basis van deze oplegger financiële middelen beschikbaar gesteld voor de uitvoering, die afgerond dient te zijn op 1 januari 2013. Elke zes weken vindt er een voortgangsgesprek plaats tussen de dorpsraad en de gemeente over het IDOP.

In de eerste fase van dit IDOP zijn verschillende initiatieven gestart en uitgevoerd. Deze waren vooral gericht op de ruimtelijke inrichting van het dorp en de omgeving. Zo is het dorp uitgebreid met een nieuwe woonwijk met 55 huizen. Deze huizen zijn gebouwd in eigen beheer en in de eerste plaats bedoeld voor starters uit Nederwetten. De vestigingsmogelijkheden voor jonge mensen zijn hiermee op peil. Daarnaast is er een multifunctionele accommodatie (MFA) gebouwd, die in september 2012 is geopend. Hier is ruimte voor het verenigings-/dorpshuis, een gymzaal en een oefenruimte voor de blaaskapel. De Stichting Newest zorgt voor de exploitatie van de MFA. Ook de (brede) school met ca. 45 leerlingen is ondergebracht in de MFA. Het schoolbestuur maakt zich sterk om deze school te behouden ondanks het, volgens de overheid, te lage leerlingenaantal. In het kader van het IDOP is

ook de entree van het dorp verfraaid en zijn wandelpaden om het dorp aangelegd.
De aanvullingen in de oplegger zijn opgepakt vanaf 2011. Vanuit de dorpsraad is voor de tweede fase van het IDOP een denktank opgericht. Deze denktank bestaat uit vijf leden en richt zich onder meer op het onderzoeken van de mogelijkheden om de sociale cohesie in Nederwetten te vergroten. De denktank was de initiatiefnemer tot dit onderzoek. Het onderzoek moet de dorpsraad helpen het dorp vooruit te brengen in verbondenheid, zonder dat de inwoners van Nederwetten de ervaring hebben dat waardevolle zaken uit het verleden verloren gaan. De resultaten moeten een impuls geven aan Nederwetten en passen bij de Nederwettenaren en de cultuur en identiteit van het dorp.

1.3 Doelstelling en onderzoeksvragen

Doelstelling
De doelstelling van het onderzoek naar sociale cohesie in Nederwetten is tweeledig:

- In de eerste plaats wil de *Denktank sociale cohesie* inzicht krijgen in de aanwezige sociale cohesie in het dorp en hoe deze tot stand komt. Door verschillende maatschappelijke ontwikkelingen is de cohesie tussen de bewoners mogelijk onder druk komen te staan. Dit heeft op zijn beurt weer gevolgen voor de manier waarop de bewoners omgaan met ontwikkelingen die op het dorp afkomen. Het onderzoek biedt daarom inzicht in de aanwezige cohesie en welke consequenties dit heeft voor de rol van de dorpsraad, de denktank sociale cohesie, de dorpsbewoners en organisaties die zich bezighouden met de toekomst van het dorp, zoals de gemeente.
- Ten tweede wil de *Denktank sociale cohesie* in het kader van het IDOP werken aan projecten die bijdragen aan de sociale cohesie. In het onderzoek zal daarom ook aandacht worden besteed aan het verzamelen van ideeën voor het opzetten van projecten en zal ondersteuning worden geboden bij het opstarten van enkele van deze projecten.

Onderzoeksvragen
Om aan deze doelstellingen te voldoen, is in het onderzoek de volgende hoofdvraag geformuleerd:

> ***Hoe kan de ontwikkeling van activiteiten en voorzieningen bijdragen aan het behouden en versterken van de sociale cohesie in Nederwetten?***

Om deze hoofdvraag te kunnen beantwoorden, zal eerst de huidige situatie in kaart gebracht worden. Deze vormt het uitgangspunt voor het (verder) ontwikkelen van activiteiten en voorzieningen. Door een veranderende bevolkingssamenstelling, veranderen ook de behoeften aan voorzieningen. Sommige activiteiten en voorzieningen worden wellicht minder belangrijk, terwijl andere juist noodzakelijk zijn om aan de toekomstige behoeften te voldoen. Uitgangspunt is daarbij de betekenis die de voorzieningen en activiteiten hebben voor de Nederwettenaren. De eerste subvraag in het onderzoek luidt daarom:

1 Hoe dragen de huidige activiteiten en voorzieningen bij aan de sociale cohesie in Nederwetten?

De gevoelde urgentie van het probleem heeft invloed op kansen, bedreigingen en mogelijkheden die de Nederwettenaren zien om de sociale cohesie in hun dorp te behouden of versterken. De inwoners zullen zich eigenaar van het probleem en de oplossing moeten voelen, willen ze gemotiveerd zijn een bijdrage te leveren aan het ontwikkelen van activiteiten en voorzieningen. Hieruit volgt de tweede subvraag:

2 In hoeverre wordt in Nederwetten afname van sociale cohesie als probleem ervaren en wat zijn de gevolgen voor de ontwikkeling van (nieuwe) activiteiten en voorzieningen?

Voor het (verder) ontwikkelen van activiteiten en voorzieningen worden de wensen en behoeften van de Nederwettenaren als uitgangspunt genomen. De derde subvraag luidt daarom als volgt:

3 Welke activiteiten en voorzieningen dragen volgens de Nederwettenaren bij aan het behouden en versterken van de sociale cohesie in het dorp?

De resultaten uit het onderzoek moeten uiteindelijk bijdragen aan het opzetten van een aantal pilotprojecten. In deze pilotprojecten worden de ideeën en wensen van bewoners omgezet in concrete activiteiten en voorzieningen. Daarbij wordt gekeken in hoeverre ze bijdragen aan het versterken van de sociale cohesie. Om de pilots te kunnen opzetten, zullen de resultaten vertaald moeten worden naar concrete actiepunten waarmee de dorpsraad/denktank en de bewoners aan de slag kunnen. Daarvoor zullen de ideeën van de bewoners toepasbaar gemaakt moeten worden en zullen partijen gevonden moeten worden die willen bijdragen aan de uitvoering. Naar dit aspect wordt gekeken in de vierde subvraag:

4 *Hoe kunnen deze activiteiten en voorzieningen in samenwerking met bewoners en andere partijen tot stand worden gebracht?*

De bovengenoemde vragen hebben betrekking op zowel het proces dat moet leiden tot het gezamenlijk opzetten en ondernemen van activiteiten en voorzieningen als de inhoud hiervan. Deze vragen zullen dus ook in onderlinge samenhang onderzocht worden.

1.4 Onderzoeksmethoden

Om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden zijn verschillende methoden en onderzoeksactiviteiten ingezet, te weten: interviews, observaties, enquêtes, dorpsavonden en pilotprojecten.

1.4.1 Interviews en observaties

Om inzicht te krijgen in de beleving van sociale cohesie door Nederwettenaren en te onderzoeken hoe zij omgaan met de ontwikkelingen die op het dorp afkomen, zijn diepte-interviews gehouden met bewoners en sleutelfiguren (mensen met een bijzondere positie en kennis over het dorp). Suggesties voor interviewkandidaten zijn aangedragen door de denktank van de dorpsraad. Daarnaast is gebruik gemaakt van *snowball sampling* (tijdens interviews werd gevraagd naar mogelijke andere interviewkandidaten). Ook de tussentijdse resultaten gaven aanleiding om een aantal specifieke kandidaten te benaderen. In totaal zijn elf personen geïnterviewd. Daarnaast zijn korte gesprekken gevoerd met diverse bewoners en observaties gedaan tijdens de dorpsavonden.
De bewoners en sleutelfiguren zijn onder andere bevraagd op hun beleving van de sociale cohesie en hun eigen rol in het dorp, de samenwerking met verschillende organisaties (binnen en buiten het dorp), ruimtelijke aspecten en toekomstige ontwikkelingen waar het dorp mee te maken krijgt.

1.4.2 Opzet en uitvoering schriftelijke enquête

Het meten van sociale cohesie en leefbaarheid
Sociale cohesie en leefbaarheid zijn begrippen die vaak door elkaar gebruikt worden, maar een verschillende betekenis hebben. Sociale cohesie kan omschreven worden als de mate waarin mensen in gedrag en beleving uitdrukking geven aan hun betrokkenheid bij maatschappelijke verbanden in hun persoonlijk leven, als burger in de maatschappij en als lid van de samenleving (Schnabel *et al.*, 2008). In paragraaf 2.2 wordt hier nader op ingegaan.

Leefbaarheid gaat in op de vraag hoe mensen hun directe leefomgeving ervaren (Van der Meer *et al.*, 2008). De leefbaarheid in kleine kernen heeft betrekking op zowel ruimtelijke, sociale als economische aspecten. Waarom bewoners zich plezierig voelen in hun dorp, wordt bepaald door de kwaliteit van de woningen en het woonklimaat (ruimtelijk), het samenleven in het dorp (sociaal) en het voorzieningenniveau (economisch). Een leefbaar dorp is daarom op te vatten als een dorp waarin het goed leven én werken is en waar sprake is van een gezonde economische en sociale basis en van een voorzieningenniveau dat is toegesneden op de behoeften van dorpsbewoners. (Ministerie LNV, 2004)

Sociale cohesie is in de enquête geoperationaliseerd in de aspecten *participatie* en *beleving*. Participatie heeft betrekking op de mate waarin bewoners zich inzetten voor het dorp, bijvoorbeeld in

de vorm van sociale contacten met buren en dorpsgenoten, lidmaatschap van verenigingen en deelname aan vrijwilligerswerk. De beleving van sociale cohesie heeft betrekking op de mate waarin bewoners zich verantwoordelijk voelen voor het dorp, een binding met het dorp hebben en dorpsidentiteit ervaren.

Leefbaarheid is in de enquête geoperationaliseerd in de mate van tevredenheid met verschillende aspecten uit de woonomgeving zoals het woonklimaat (openbare ruimte, landschap, rust en ruimte), de voorzieningen (openbaar vervoer, school, multifunctionele accommodatie, voorzieningen voor kinderen en jongeren) en de sociale aspecten (contacten met familie, het sociale leven in het dorp). Daarnaast is ook aan de bewoners gevraagd hoe belangrijk ze deze zaken vinden.

Schriftelijke enquête
Er is een schriftelijke enquête uitgezet om na te gaan hoe de inwoners van Nederwetten denken over leefbaarheid en sociale cohesie, nu en in de toekomst. De enquête bestond uit vier onderdelen: vragen over aspecten van sociale cohesie (ervaren sociale cohesie), vragen over tevredenheid met de woonomgeving (leefbaarheid), vragen over de toekomst en vragen over persoonlijke kenmerken van de respondenten (zie tabel 1).

Tabel 1 Gemeten variabelen.

Onderwerp	Indicator	Variabelen
Sociale cohesie	Participatie	Sociale contacten met buren en dorpsgenoten
		Lidmaatschap verenigingen in en buiten dorp
		Deelname aan vrijwilligerswerk
	Mening over aspecten sociale cohesie	Contact met directe buren
		Verantwoordelijkheid voor leefbaarheid
		Gehechtheid aan het dorp
		Thuis voelen in dorp
		Saamhorigheid
		Sociale contacten met dorpsbewoners
		Bekendheid met dorpsgenoten
		Omgang met elkaar
		Tevredenheid over bevolkingssamenstelling
		Sociale controle
		Zich Nederwettenaar voelen
		Fijn om te wonen, minder behoefte aan contact
Leefbaarheid	Tevredenheid en belangrijkheid van aspecten in woonomgeving	Uiterlijk van het dorp
		Vrienden en familie in de buurt
		Rust en ruimte
		Landschap in de omgeving
		Multifunctionele accommodatie
		Openbaar vervoer
		School
		Speelvoorzieningen voor kinderen
		Voorzieningen voor jongeren
Toekomst	Verbetering leefbaarheid	Ideeën
	Nieuwe activiteiten	Ideeën
	Actieve bijdragen	Ja/nee
Achtergrondvariabelen		Geslacht
		Leeftijd
		Huishoudsamenstelling
		Woonduur
		Opleiding
		Dagelijkse bezigheid
		Inkomen

Verspreiding en respons
De enquête is verspreid onder alle huishoudens van Nederwetten. De gemeente Nuenen heeft hiervoor alle adressen aangeleverd; 372 in totaal. De enquête is bezorgd op 338 adressen; 34 adressen bleken onbruikbaar.
In een begeleidende brief is uitleg gegeven over het hoe en waarom van het onderzoek. Ook is vlak voor de verspreiding van de enquête een artikel verschenen in Rond de Linde (een plaatselijke krant) over het aankomende onderzoek.

De eerst jarige in het huishouden van 18 jaar of ouder is gevraagd de vragenlijst in te vullen en terug te sturen in een bijgevoegde antwoordenvelop. Er zijn 154 enquêtes retour gestuurd (45,6%). Dit is een goede respons in vergelijking met andere schriftelijke enquêtes waarbij de gemiddelde respons 20% tot 25% is.

Karakteristieken van de respondenten
De enquête is ingevuld door evenveel mannen als vrouwen. De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 53,5 jaar, de jongste is 19 jaar, de oudste is 96 jaar. 43% van de respondenten heeft een tweepersoonshuishouden zonder kinderen en 37% woont met partner en 1 of meer thuiswonende kinderen. De hoogst voltooide opleiding is voor 39% van de respondenten HBO of universitair en 40% heeft middelbaar voortgezet of middelbaar beroepsonderwijs. 59% is werkzaam in loondienst of als zelfstandig ondernemer en 30% is gepensioneerd. Gemiddeld wonen de respondenten 27 jaar in Nederwetten. 35% woont 31 jaar of langer in Nederwetten (zie bijlage 1 voor tabellen).

Representativiteit
Voor zover mogelijk, is nagegaan hoe de verdeling van de respons zich verhoudt tot de populatie in Nederwetten. Uit tabel 2 blijkt dat de vrouwen licht oververtegenwoordigd zijn in de respons (50 om 48) en dat de leeftijdscategorie 41 – 64 jaar licht ondervertegenwoordigd is in de respons.

Tabel 2 Verdeling respons en verdeling populatie Nederwetten.

	Respons (%)	Nederwetten (%)
Geslacht		
Man	50	52
Vrouw	50	48
Leeftijd		
18-40 jaar	27	26
41-64 jaar	46	51
65 jaar en ouder	27	23

In vergelijking met het opleidingsniveau van de Nederlandse bevolking van 25 tot 64 jaar zijn in Nederwetten meer mensen met een opleiding op HBO of universitair niveau en minder mensen met een middelbaar niveau (zie tabel 3).

Tabel 3 Opleidingsniveau Nederlandse bevolking en Nederwettenaren van 25-64 jaar.

	Verdeling opleidingsniveau (%)	
	Nederland*	Nederwetten
Hoog opgeleid (HBO/Universiteit)	32	42
Middelbaar opgeleid (havo, vwo of mbo)	41	29
Laag opgeleid (mavo, vmbo, lagere school)	27	29

*Bron: CBS Statline, 2010.



Tussentijdse resultaten van het onderzoek zijn besproken tijdens twee dialoogavonden met dorpsbewoners.

1.4.3 Dorpsavonden en pilotprojecten

De uitkomsten van de interviews en enquête zijn gepresenteerd tijdens een dialoogavond waarvoor alle dorpsbewoners waren uitgenodigd. Circa 70 inwoners kwamen naar deze avond. Op basis van de resultaten hebben de aanwezigen in kleine groepen met elkaar gebrainstormd over drie onderwerpen: mobiliteit, voorzieningen en activiteiten. De denktank heeft daarna een vervolgavond georganiseerd om deze ideeën en de verdere uitwerking ervan, te bespreken. Bij deze avond waren ongeveer 40 personen aanwezig. Na deze avond zijn vier pilotprojecten opgepakt door de leden van de denktank en werkgroepen opgericht om deze verder uit te werken, te weten: (1) de buurtbus/belbus, (2) voor en met elkaar koken, (3) een boodschappen-/klussendienst en (4) vrijetijdsbesteding.

1.5 Leeswijzer

In dit rapport wordt het onderzoek naar de sociale cohesie in Nederwetten gepresenteerd. Daarnaast wordt beschreven hoe de vier pilotprojecten zijn opgezet die kunnen bijdragen aan het versterken van de sociale cohesie.

In Hoofdstuk 2 wordt het theoretische kader toegelicht dat gebruikt is voor het houden van de diepte-interviews met bewoners en sleutelfiguren en het uitvoeren van de enquête. Het theoretische kader geeft uitleg over de wetenschappelijke benadering van het begrip sociale cohesie. Ook wordt een relatie gelegd tussen sociale cohesie en maatschappelijke ontwikkelingen.

In Hoofdstuk 3 worden de resultaten van de diepte-interviews en de enquête onder de bewoners gepresenteerd aan de hand van de thema's: leefbaarheid, sociale participatie en de beleving van sociale cohesie.

Onder leiding van de leden van de denktank zijn vier pilots gestart. In Hoofdstuk 4 wordt beschreven hoe de inwoners van Nederwetten actief zijn betrokken bij het bedenken en opzetten van deze pilots.

In het Hoofdstuk 5 worden de conclusies van het onderzoek en de aanbevelingen uiteengezet. De aanbevelingen zijn niet alleen gericht op de denktank sociale cohesie, de aanvrager van het onderzoek, maar ook op andere groepen en organisaties die kunnen bijdragen aan de sociale cohesie in en toekomstbestendigheid van Nederwetten.







Het dorp Nederwetten (foto's: Maria van Orden)

2 Sociale cohesie in theoretisch en maatschappelijk perspectief

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de theoretische en maatschappelijke achtergronden van het begrip 'sociale cohesie'. Sociale cohesie duidt op de binding tussen individuen en/of groepen. Onder sociologen heeft het begrip al geruime tijd de aandacht en ook in het maatschappelijke debat worden diverse vraagstukken en ontwikkelingen regelmatig bezien vanuit de consequenties voor of als uitvloeisel van de binding tussen individuen en/of groepen. Hierbij valt onder meer te denken aan sociaaleconomische problemen in grote steden (Van Marissing *et al.*, 2005), integratie van minderheden (Gijsberts, 2004), openbare veiligheid (Maas - de Waal, 2004), gezondheidszorg (Van Campen *et al.*, 2004; Helly *et al.*, 2003) en vrijetijdsbesteding (Van den Berg *et al.*, 2011; Van den Broek *et al.*, 2004). Hoewel maatschappelijke ontwikkelingen niet willekeurig plaatsvinden, maar volgens een zekere structuur of bepaald patroon, blijkt het in de praktijk vaak lastig om oorzaak en gevolg te duiden. Mensen zijn onderdeel van een bepaalde sociale structuur en worden hierdoor gevormd. Tegelijkertijd beïnvloeden ze door hun handelen deze structuur, veranderen die en geven betekenis aan deze verandering. (Giddens & Birdsall, 2001; Jenkins, 1996)

Om meer inzicht te krijgen in het begrip sociale cohesie, wordt in paragraaf 2.2 nader ingegaan op de factoren die bepalend zijn voor sociale cohesie. Daarbij gaat het niet alleen over de beleving van mensen, maar ook om hun handelen. In paragraaf 2.3 wordt stilgestaan bij de toekomstbestendigheid van een dorp. De consequenties van ontwikkelingen die op een dorp afkomen, worden mede bepaald door de aanwezige sociale cohesie. Paragraaf 2.4 gaat in op de mogelijke negatieve gevolgen van sociale cohesie. In paragraaf 2.5 wordt op basis van de theoretische inzichten een conclusie getrokken over de betekenis van sociale cohesie voor een dorp.

2.2 Basis voor sociale cohesie: sociale participatie, gedeelde opvattingen en onderlinge identificatie

Het begrip sociale cohesie kent een lange geschiedenis waarin diverse sociologen zich hebben gebogen over de vraag wat een samenleving bindt. De discussie over het begrip is terug te voeren tot de socioloog Emile Durkheim (1858-1917) die zich heeft gebogen over de consequenties van de modernisering, oftewel de overgang van de traditionele, agrarische samenleving naar een nieuwe, geïndustrialiseerde samenleving. In de meer traditionele, agrarische samenleving zijn de verschillen tussen mensen kleiner. Normen, waarden en opvattingen worden van generatie op generatie vrijwel onveranderd overgenomen. Om in de eigen levensbehoeften te voorzien, zijn veel mensen werkzaam in de landbouw, nijverheid en handel. Hierdoor heeft iedereen vergelijkbare ervaringen, wat leidt tot een sterk collectief bewustzijn. Durkheim noemt dit ook wel 'mechanische solidariteit'. (Collins & Makowsky, 2005) Door de modernisering worden de verschillen tussen mensen groter. Als gevolg van arbeidsverdeling en de uitwisseling van diensten, ontstaan er verschillende beroepen. Maar omdat mensen nog steeds met elkaar in contact komen, ontstaat er een nieuwe, 'lichtere' vorm van collectief bewustzijn: 'organische solidariteit'. (Collins & Makowsky, 2005)

Naar mate een samenleving groter wordt, neemt de arbeidsspecialisatie en individualisering toe. De basis voor het collectieve bewustzijn wordt hiermee steeds zwakker en steeds meer gebaseerd op algemene, abstracte principes als gelijkheid, eerlijkheid en gerechtigheid. De individualisering, als

gevolg van de arbeidsspecialisatie, betekent niet dat sociale banden tussen mensen verdwijnen. Alleen de basis van de sociale banden verschuift van vergelijkbare ervaringen (mechanische solidariteit) naar de onderlinge contacten en uitwisseling tussen mensen (organische solidariteit). (Collins & Makowsky, 2005; Komter *et al.*, 2000) Afwijkingen van de sociale normen zijn volgens Durkheim niet per se slecht voor de samenhang in de maatschappij. Ze geven aanleiding tot rituelen om de sociale orde te herstellen, bijvoorbeeld in de vorm van straf. Zowel positieve rituelen (zoals nationale feest- en gedenkdagen, kerkdiensten en familiefeesten) als negatieve rituelen (zoals een strafproces) zijn aanleiding voor mensen om bij elkaar te komen en hun solidariteit te herbevestigen. Zonder deze rituelen zou de maatschappij geleidelijk uit elkaar vallen, aldus Durkheim (Collins & Makowsky, 2005).

De socioloog Ferdinand Tönnies (1855-1936) heeft twee bekende begrippen geïntroduceerd om de maatschappelijke veranderingen te duiden. Hij maakt onderscheid tussen *Gemeinschaft* (gemeenschap) en *Gesellschaft* (maatschappij) (Hoggett, 1997). In een gemeenschap staan traditionele gemeenschapswaarden centraal. Deze worden vooral belichaamd door kleinschalige verbanden zoals het gezin, de buurt of het dorp. In deze verbanden voelen mensen zich verantwoordelijk voor elkaar en delen bepaalde doelen (Hoggett, 1997; Komter *et al.*, 2000). Deze gemeenschappen maken echter plaats voor de maatschappij, waarin individuele doelen en gevoelens centraal staan. Traditionele gezagsverhoudingen maken plaats voor regels en contracten, gecontroleerd en afgedwongen door de staat. In sociale relaties draait het niet langer om gedeelde normen en waarden, maar om economische rationaliteit en individuele belangen (Komter *et al.*, 2000).

Max Weber (1864-1920), eveneens een klassieke socioloog, bouwt voort op het onderscheid van Tönnies en spreekt van communale sociale relaties (Collins & Makowsky, 2005). De basis van deze sociale relaties ontstaat doordat mensen zich met elkaar associëren, omdat hun belangen overeenstemmen of omdat ze hun belangen heroverwegen en aanpassen vanwege achterliggende waarden of een bepaald voordeel dat ze denken te behalen (Komter *et al.*, 2000). Weber legt in het bijzonder de nadruk op het menselijk handelen: '*Van 'communale' sociale relaties is sprake wanneer de oriëntatie van het handelen – hetzij individueel, hetzij groepsgewijs – gebaseerd is op het subjectieve gevoel van de partijen dat men bij elkaar hoort; dit gevoel kan zowel op affectie als traditie stoelen*' (Komter *et al.*, 2000, p.29). De sociale relatie ontstaat volgens Weber dus alleen wanneer mensen hun handelen op elkaar afstemmen (Komter *et al.*, 2000).

Vandaag de dag lopen de visies van sociologen over wat sociale cohesie is en hoe het tot stand komt, nog steeds uiteen. Wel komt uit de verschillende definities en theorieën naar voren dat sociale cohesie zowel betrekking heeft op het handelen van mensen als op hun individuele en gemeenschappelijke beleving van onderlinge verbondenheid en solidariteit (zoals ook al is te zien in de verschillende visies van de klassieke sociologen als Durkheim, Tönnies en Weber). Ook is duidelijk dat sociale cohesie een zekere gelaagdheid kent en op verschillende niveaus kan ontstaan (bijvoorbeeld op landelijk niveau, op dorpsniveau, in de wijk of buurt, binnen verenigingen of in de familiekring) (Bolt & Torrance, 2005; Van Marissing *et al.*, 2005). Het bovenstaande laat zich goed samenvatten in de definitie die het Sociaal en Cultureel Planbureau hanteert in het rapport 'Betrekkelijke betrokkenheid', waarin sociale cohesie wordt opgevat als: '*…de mate waarin mensen in gedrag en beleving uitdrukking geven aan hun betrokkenheid bij maatschappelijke verbanden in hun persoonlijk leven, als burger in de maatschappij en als lid van de samenleving*' (Schnabel & Bijl, 2008, p. 13-14). Betrokkenheid van mensen bij hun omgeving staat in deze definitie centraal, zowel in de beleving als in het handelen. Om te begrijpen hoe sociale cohesie tot stand komt, hanteren we de definitie van Weenink (2009). Volgens hem is sociale cohesie op te vatten als een proces van ontmoetingen die positieve emoties bij de betrokkenen oproepen. Wanneer mensen met elkaar in contact komen en elkaar ondersteunen in het nastreven van bepaalde doelen, kan dit leiden tot onderlinge identificatie en ontstaat er sociale cohesie. De onderlinge steun en de identificatie die hieruit kan ontstaan, komen voort uit een wederzijdse afhankelijkheid tussen de leden van de groep.

Samengevat komen uit het voorgaande drie centrale aspecten van sociale cohesie naar voren, namelijk: (1) sociale participatie, (2) gedeelde opvattingen en (3) onderlinge identificatie.

Sociale participatie
Bij sociale participatie staat het menselijk handelen centraal. Elk individu is ingebed in de maatschappij door een geheel van verschillende relaties met andere individuen en groepen. Sociale cohesie kan alleen ontstaan wanneer mensen elkaar ontmoeten en actief deelnemen aan het maatschappelijke leven van alledag (Berkman *et al.*, 2000; Seeman, 1996). Hoewel de aard van de ontmoetingen kan verschillen of in de loop der tijd kan veranderen, zoals Durkheim al stelde, zijn deze ontmoetingen dus nog steeds een voorwaarde voor het ontstaan van sociale cohesie. Deze ontmoetingen kunnen op verschillende niveaus plaatsvinden, waardoor ook de gevoelde sociale cohesie en het uitdrukking geven aan deze gevoelde sociale cohesie door middel van het handelen, kan verschillen. In navolging op Durkheim kunnen we in algemene zin stellen dat naarmate mensen meer vanuit hun individuele rollen in een gemeenschap functioneren en het handelen (het uitwisselen van ideeën, kennis, arbeid, goederen, diensten, etc.) algemener wordt, de sociale cohesie afneemt. Op landelijk niveau is de sociale cohesie dus van een andere aard dan die in bijvoorbeeld een dorp, vereniging, vriendenkring of familie, waar de rol en het handelen steeds specifieker wordt. Sociale cohesie op het ene niveau leidt dan ook niet per se tot sociale cohesie op een ander niveau (Bolt & Torrance, 2005).

De manier waarop iemand door zijn of haar handelen deelneemt aan bepaalde gemeenschappen zegt dus iets over de mate van integratie van deze persoon in deze gemeenschappen (Berkman *et al.*, 2000). Bij sociale participatie wordt dus vooral vanuit het niveau van het individu gekeken naar sociale cohesie in termen van 'onderlinge contacten' en 'deelnemen aan'. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan lidmaatschap van maatschappelijke organisaties, vrijwilligerswerk, buurtnetwerken, het verlenen van informele hulp en (boven)lokale politieke participatie (De Hart *et al.*, 2002).

Gedeelde opvattingen
Bij gedeelde opvattingen gaat het om de normen, waarden en de (ongeschreven) regels binnen een gemeenschap. Wil er sociale cohesie ontstaan tussen mensen, dan is het van belang dat zij hun persoonlijke belangen afstemmen met het gemeenschappelijke belang van de groep en hun handelen hier op aanpassen door rekening te houden met elkaar. De mate waarin mensen de normen, waarden en (ongeschreven) regels van een gemeenschap ondersteunen en navolgen heeft dus consequenties voor de beleving en ontwikkeling van de sociale cohesie binnen deze gemeenschap. Het formeel of informeel controleren en handhaven van de gemeenschappelijke normen, waarden en regels is daarbij van belang om de sociale cohesie in stand te houden (De Hart *et al.*, 2002; Kearns & Forrest, 2000). Zoals Durkheim reeds aangaf, gaat het daarbij niet per se om het straffen van afwijkend gedrag, maar om het herstellen en telkens opnieuw bevestigen van de gedeelde normen en waarden.

Sociale controle speelt een belangrijke rol bij het in stand houden van de sociale cohesie. Dit vraagt betrokkenheid van de leden van een gemeenschap. Zij moeten bereid zijn 'in te grijpen' wanneer individuen (of groepen) binnen de gemeenschap door hun handelen of hun uitlatingen afwijken van de gemeenschappelijke opvattingen en deze onder druk zetten (Bolt & Torrance, 2005; De Hart *et al.*, 2002; Kearns & Forrest, 2000).

In navolging op het onderscheid van Tönnies tussen gemeenschap en maatschappij, wordt bij gemeenschappelijke normen en waarden, gedeelde belangen en sociale controle vaak gedacht aan fysieke kleinschalige gemeenschappen, zoals een dorp, wijk of buurt. Hoewel degelijke gemeenschappen vandaag de dag nog steeds van groot belang zijn, zijn ze niet exclusief waar het gaat om sociale cohesie. Zoals Weber aangeeft, ontstaan sociale relaties daar waar mensen hun belangen en handelen op elkaar afstemmen. Vandaag de dag kunnen we daarbij dus ook denken aan de virtuele gemeenschappen die ontstaan via internet en sociale media als Facebook, Twitter en Blog's (Giddens & Birdsall, 2001; Held, 1999).

Onderlinge identificatie
Onderlinge identificatie zegt iets over hoe de leden hun een gemeenschap beleven, oftewel: hun betekenisgeving aan deze gemeenschap en hun eigen rol hierin. Er is pas sprake van een groep met een gedeelde identiteit wanneer de leden van de groep zich met elkaar identificeren en zich daarmee onderscheiden van anderen die buiten de groep vallen (Hoggett, 1997; Jenkins, 1996). Zoals Weenink aangeeft, kunnen ontmoetingen die een positieve emotie oproepen, leiden tot onderlinge identificatie. Het nastreven van gezamenlijke doelen kan dus leiden tot sociale cohesie.

Het deel uitmaken van een gemeenschap vervult voor het individu ook een belangrijke functie omdat er zingeving vanuit gaat. Door deel te nemen aan een gemeenschap en hun handelen af te stemmen op de doelen, waarden en normen van de gemeenschap, kunnen mensen hun eigen handelen verklaren en er betekenis aan toekennen (zingeving). Het deelnemen aan gemeenschappen geeft het leven dus 'zin', zowel door de positieve emoties die ontstaan door de ontmoetingen als door de betekenisverlening aan het handelen (Jenkins, 1996; Weenink, 2009).

De gedeelde belangen en het gezamenlijk ondernemen van actie veronderstellen ook een zekere wederzijdse afhankelijkheid. De leden van een gemeenschap zijn op elkaar aangewezen en dus in zekere zin afhankelijk van elkaar. Het voortbestaan van een gemeenschap hangt daarmee voor een deel af van deze wederzijdse afhankelijkheid en hoe hiermee door individuen of groepen binnen de gemeenschap wordt omgegaan. Om de sociale cohesie in stand te houden, moeten mensen de bereidheid tonen met elkaar te zoeken naar oplossingen voor collectieve problemen (De Hart *et al.*, 2002).

2.3 Toekomstbestendigheid: sociale cohesie en de omgang met maatschappelijke ontwikkelingen op dorpsniveau

Sociale cohesie kan niet los worden gezien van bredere maatschappelijke ontwikkelingen. Dit werd al ingezien door de socioloog Durkheim die de veranderingen in sociale cohesie en solidariteit tussen mensen probeerde te duiden vanuit de modernisering; de transitie van een agrarische maatschappij naar een industriële samenleving (Collins & Makowsky, 2005). Vanuit het perspectief van een dorp is het van belang te kijken naar de invloed die bredere maatschappelijke ontwikkelingen hebben op de gevoelde sociale cohesie en het handelen van de dorpsbewoners. Voor de toekomstbestendigheid van het dorp is de vraag van belang in hoeverre de aanwezige cohesie tussen bewoners een antwoord biedt op de uiteenlopende consequenties van maatschappelijke ontwikkelingen op het niveau van het dorp. Hoe gaan dorpsbewoners met maatschappelijke ontwikkelingen om? Hoe zoeken ze gezamenlijk naar oplossingen voor gedeelde problemen? Hoe veerkrachtig is het dorp in het opvangen en aanpakken van de consequenties?

Een dorp kan te maken krijgen met zeer uiteenlopende ontwikkelingen, variërend van een veranderend aanbod van voorzieningen, een verbeterde ontsluiting van het verkeer, de bouw van starterswoningen, een gemeentelijke herindeling tot de komst van een nieuw dorpshuis. In ieder dorp vinden weer andere ontwikkelingen plaats en ieder dorp zal op zijn eigen manier met de ontwikkelingen omgaan. Dit laatste wordt in sterke mate bepaald door bredere maatschappelijke ontwikkelingen waaraan ook kleine dorpsgemeenschappen niet kunnen ontsnappen.

Twee bekende maatschappelijke ontwikkelingen die vaak met elkaar in verband worden gebracht, zijn mondialisering en individualisering. Als gevolg van de mondialisering zijn de relatieve afstanden tussen mensen steeds kleiner geworden. Technologische ontwikkelingen hebben ervoor gezorgd dat onze mobiliteit sterk is toegenomen en we steeds makkelijker en sneller informatie uitwisselen. Een bekend voorbeeld van deze informatietechnologieën zijn de nieuwe media, zoals internet en sociale media. Een gevolg van de mondialisering is dat gemeenschappen niet per se gebonden zijn aan een fysieke locatie of plek. De geografische en daarmee sociale horizon van mensen is vele malen groter geworden. (Crow *et al.*, 2001; De Hart *et al.*, 2002) Mede als gevolg van de mondialisering neemt ook de individualisering in de maatschappij toe. De keuzevrijheid van mensen om hun leven naar eigen wens in te richten, wordt steeds groter. Tegelijkertijd vallen bestaande culturele tradities en sociale structuren weg, of nemen in belang af (Beck & Beck-Gernsheim, 2002; Elliott & Lemert, 2009).

Doordat de klassieke sociale structuren wegvallen (in Nederland vaak aangeduid met de term 'verzuiling'), moeten individuen steeds meer zelf hun weg zoeken in de maatschappij. Het individu raakt hierdoor in zekere zin 'ontheemd', aldus de socioloog Bauman (2005, 2009). Door de continue

veranderingen in de maatschappij moeten mensen steeds op zoek naar nieuwe manieren om aansluiting te vinden. De maatschappij krijgt steeds meer de vorm van een wereldwijd sociaal netwerk dat continu aan verandering onderhevig is (Castells, 2004). Waar mensen vroeger bij gevaar en onzekerheid konden terugvallen op hun directe leefgemeenschap zoals families of dorpsgemeenschappen, lijken ze tegenwoordig in toenemende mate op zichzelf aangewezen. Hierop ontstaat een tegenreactie waarin mensen 'vluchten' in oude, traditionele gemeenschappen of op zoek gaan naar nieuwe (Crow *et al.*, 2001). Duurzame verbindingen met stabiele gemeenschappen maken plaats voor kortstondige lidmaatschappen van kleine, lichte en flexibele gemeenschappen en kortstondige verbanden (Bauman, 2005; Van den Berg *et al.*, 2011). Deze ontwikkeling hoeft niet per se negatief te zijn. Doordat mensen telkens nieuwe relaties aangaan, krijgen ze ook voortdurend toegang tot nieuwe informatie en hulp. Hierdoor wordt hun handelingsperspectief groter en krijgen ze meer kansen om zich te ontplooien. Granovetter spreekt in dit verband ook wel van 'de kracht van zwakke verbindingen' (Granovetter, 1973). Hoewel de leefgemeenschap in een dorp te maken krijgt met individualisering, kan deze gemeenschap tegelijkertijd dus mogelijkheden bieden voor bewoners om nieuwe relaties aan te gaan en nieuwe netwerken te vormen. Deze relaties zijn mogelijk wel oppervlakkiger en van kortere duur. Door deze dynamiek worden de kansen van bewoners om zichzelf te ontplooien echter wel groter.

Een andere belangrijke ontwikkeling die directe gevolgen heeft voor sociale cohesie en het handelen van mensen, is het verschuiven of wegvallen van geïnstitutionaliseerde zekerheid en solidariteit. Tekenend voor de solidariteit binnen een gemeenschap is het willen bestrijden van grote verschillen in welvaart en sociaaleconomische tegenstellingen. In Nederland heeft dit geleid tot de opkomst van de verzorgingsstaat (De Hart *et al.*, 2002; Kearns & Forrest, 2000; Komter *et al.*, 2000). Naarmate de overheid zich meer is gaan richten op allerlei maatschappelijke terreinen (veiligheid, zorg, arbeidsmarkt, ect.) zijn de kosten voor de verzorgingsstaat en de bureaucratie (en daarmee de problemen in de aansturing) toegenomen. Het antwoord van de nationale overheid op deze 'crisis van de verzorgingsstaat' is een terugtrekkende beweging en een groeiend beroep op de markt, lagere overheden en op de eigen verantwoordelijkheden en het organiserend vermogen van individuele burgers (Komter *et al.*, 2000).

De ontwikkelingen van mondialisering en individualisering krijgen door de terugtrekkende beweging van de nationale overheid een grotere impact op lokale gemeenschappen. In toenemende mate wordt er een beroep gedaan op informele groepen (de '*Civil Society*') om de consequenties op te vangen. Deze ontwikkeling wordt ook wel aangeduid met 'informalisering', verwijzend naar het steeds losser (informeler) worden van maatschappelijke verbanden en de opkomst van kleinschaligere netwerken. (Van den Berg *et al.*, 2011). Een goed voorbeeld hiervan is de informalisering van de zorg. De overheid legt de verantwoordelijkheid hiervoor steeds meer neer bij de burger. Huishoudelijke en lichamelijke zorg is niet langer (alleen) het domein van professionals, maar wordt overgenomen door bijvoorbeeld familie, vrienden of buren (Van Campen *et al.*, 2004).

Om de terugtrekkende beweging van de nationale overheid op te kunnen vangen, is het dus van belang dat de juiste sociale netwerken aanwezig zijn. De sociale cohesie binnen een gemeenschap wordt mede bepaald door de aanwezigheid van deze sociale netwerken en hun onderlinge verbindingen (de Hart *et al.*, 2002). Naast 'horizontale cohesie' (tussen bewoners) is dus ook 'verticale cohesie' (wederzijdse afhankelijkheid tussen netwerken) van belang. Hoewel burgers goed georganiseerd kunnen zijn en veel zelf kunnen oppakken, zullen ze in veel omstandigheden afhankelijk zijn van andere organisaties of netwerken, zoals de gemeente, zorginstellingen, woningcorporaties of (belangen)verenigingen (De Hart *et al.*, 2002; Van Marissing *et al.*, 2005). Hoe bewoners omgaan met de ontwikkelingen in hun dorp (zoals het wegvallen van voorzieningen, de veranderingen in leeftijdsopbouw of bevolkingsgroei/-krimp) hangt dus af van de onderlinge relaties tussen verschillende groepen binnen het dorp én relaties met organisaties of netwerken die een relatie hebben met het dorp.

2.4 Sterke sociale cohesie en sociale uitsluiting

Uit het voorgaande blijkt dat sociale cohesie van belang is voor dorpen om ontwikkelingen op te kunnen vangen. Een sterke sociale cohesie kan zich vertalen in een grote veerkracht om oplossingen te vinden en uit te voeren. Echter, een sterke sociale cohesie kan ook negatieve consequenties hebben.

Wanneer de leden van een gemeenschap langdurig, intensief en regelmatig contact met elkaar hebben, kan dit leiden tot een sterke onderlinge binding en identificatie. Een bijkomend gevolg kan echter zijn dat andere individuen worden buitengesloten. Wanneer de leden van een gemeenschap zich met elkaar identificeren, gaan ze op naar wat hen bindt, maar ook naar wat hen onderscheidt van anderen. Ze creëren hierdoor bepaalde grenzen tussen 'wij' en 'zij' op basis van overeenkomsten en verschillen. Wil een individu opgenomen worden in de gemeenschap, dan zal deze zich met de groepskenmerken moeten identificeren. De leden van de gemeenschap zullen het individu moeten toelaten (Jenkins, 1996). Het onderscheid tussen 'wij' en 'zij' (of *insiders* en *outsiders*) komt voor in alle gemeenschappen. De grenzen die bepalen of iemand wel of niet bij een gemeenschap hoort, staan in de praktijk open voor discussie en veranderen voortdurend. Volgens sommige criteria kan iemand bij een gemeenschap horen en volgens andere juist weer niet (Crow *et al.*, 2001; Hoggett, 1997). Of iemand deel uitmaakt van een gemeenschap in een dorp, hangt bijvoorbeeld niet alleen van de duur dat iemand in het dorp woont, maar ook van de mate van participatie (bijvoorbeeld in verenigingen).

Op dorpsniveau is vooral het aspect van 'nieuwkomers' interessant in dit verband. In reactie op de komst van buitenstaanders kunnen lokale bewoners er negatieve stereotypen op nahouden. Op deze manier 'beschermen' ze hun eigen gemeenschap tegen de veronderstelde dreiging van de nieuwkomers en bevestigen ze de sociale cohesie tussen de huidige bewoners (Elias & Scotson, 1994). De stereotypen of criteria op basis waarvan het onderscheid wordt gemaakt, hoeven daarbij niet reëel te zijn, maar kunnen zijn bedacht (Elias & Scotson, 1994; Jenkins, 1996). Nieuwkomers kunnen voor hun integratie vaak geen gebruik maken van familieverbanden of vriendschappen, maar wel van de organisaties binnen een gemeenschap, zoals verenigingen. Voor nieuwkomers is het haast noodzakelijk om hieraan deel te nemen, willen ze onderdeel gaan uitmaken van de gemeenschap (Crow *et al.*, 2001).

Wanneer de sociale cohesie binnen een gemeenschap sterk is, kan dit niet alleen leiden tot uitsluiting van individuen, maar ook tot een lagere betrokkenheid bij of integratie met andere gemeenschappen (De Hart *et al.*, 2002; Jenkins, 1996). In sommige gevallen kan dit zelfs leiden tot conflicten, zoals blijkt uit onderzoek naar nieuwkomers op het Engelse en Ierse platteland. In hun poging te ontsnappen aan hun 'oude leven' trekken sommige stedelingen naar het platteland. Ze nemen daarbij hun levensstijl en normen en waarden mee. Wanneer deze niet in overeenstemming blijken met die van de oorspronkelijke bewoners, kan dit aanleiding geven tot conflicten. Het gevolg is dat er twee min of meer afzonderlijke gemeenschappen ontstaan in hetzelfde dorp of gebied (Crow *et al.*, 2001; Forsythe, 1980; Gkartzios & Scott, 2013). Sterke sociale cohesie op het ene niveau kan sociale cohesie op het andere niveau dus ook juist tegenwerken (De Hart *et al.*, 2002). Dit geldt niet alleen voor nieuwkomers en oorspronkelijke bewoners, maar ook voor de relatie tussen andere netwerken in het dorp, zoals sportverenigingen, buurtverenigingen, dorpsraden en andere organisaties. Wanneer de sociale cohesie binnen deze netwerken groot is, kan dat de samenwerking met andere netwerken juist tegenwerken. Een sterke sociale cohesie op het ene niveau (bijvoorbeeld dat van een vereniging) leidt dus niet per se tot een sterke sociale cohesie op het andere niveau (dat van het dorp).

Ten slotte kan een sterke sociale cohesie ook leiden tot groepsdruk. Sociale controle is een belangrijk kenmerk van hechte gemeenschappen. Dit kan als positief worden ervaren (zorg voor elkaar), maar kan ook negatieve consequenties hebben. Om het voortbestaan van de gemeenschap te garanderen, zien de leden er op toe dat iedereen de normen, waarden en regels navolgt. Naarmate de sociale cohesie groter is, wordt het voor individuele leden lastiger om af te wijken van de norm (Haslam, 2004; Schnabel & Bijl, 2008).



Een visualisatie kan bewoners helpen het gesprek aan te gaan over een abstract begrip als ‘sociale cohesie’.

2.5 Conclusie

Sociale cohesie heeft zowel betrekking op het handelen van mensen als op hun beleving van onderlinge verbondenheid en solidariteit. Wil er sprake zijn van sociale cohesie tussen dorpsbewoners, dan is het van belang dat ze elkaar ontmoeten en uitdrukking geven aan hun gevoel van verbondenheid door iets voor elkaar te betekenen. Dit kunnen ze doen door actief te zijn, bijvoorbeeld door het verlenen van informele hulp, en deel te nemen in verschillende netwerken binnen het dorp, zoals de dorpsraad, buurtnetwerken en verenigingen. Gedeelde normen, waarden en (informele) regels vormen daarbij de basis. Door het uitoefenen van sociale controle zorgen de bewoners dat deze kaders in stand blijven en de sociale cohesie binnen het dorp een duurzaam karakter krijgt. Hierbij dient als kanttekening geplaatst te worden dat bewoners moeten oppassen dat ze andere bewoners of groepen in een dorp niet uitsluiten. Omdat ontmoetingen een belangrijk onderdeel vormen van het proces waarin sociale cohesie ontstaat, zijn ontmoetingsplekken in een dorp van groot belang. Deze ontmoetingsplekken kunnen een uiteenlopend karakter hebben, variërend van de huiskamer tot de kerk of een lokale supermarkt. Voor de integratie tussen verschillende groepen en het optimaal stimuleren en gebruikmaken van de kracht van zwakke verbindingen, is het belangrijk dat leden van verschillende netwerken elkaar kunnen ontmoeten. Dit pleit voor meer algemeen toegankelijke ontmoetingsplekken.

Door hun belangen op elkaar af te stemmen, kunnen bewoners iets voor elkaar betekenen en gezamenlijk zoeken naar oplossingen voor gedeelde problemen. Daarmee leidt sociale cohesie niet alleen tot onderlinge identificatie, maar biedt het de bewoners ook de mogelijkheid zichzelf te organiseren en te werken aan gezamenlijke doelen. Dit is met name van belang wanneer bestaande zekerheden wegvallen, bijvoorbeeld door een terugtredende overheid. Naast de binding tussen bewoners, is hierbij ook verticale cohesie van belang. Samenwerking tussen verschillende groepen, organisaties en netwerken op dorpsniveau stelt de dorpsbewoners in staat problemen te delen en oplossingen gezamenlijk te realiseren. Een goede relatie met andere organisaties die in en rondom het dorp actief zijn, maakt eveneens onderdeel uit van de verticale cohesie. Hoewel de creativiteit en het probleemoplossend vermogen van bewoners groot kan zijn, zullen ze de oplossingen vaak niet alleen kunnen realiseren. Gemeenten, welzijnsorganisaties, woningbouwcorporaties en andere (belangen) organisaties kunnen een belangrijke rol vervullen in het ondersteunen van bewoners bij het realiseren van oplossingen voor de problemen die zij ervaren.

3 Resultaten interviews en enquête

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de interviews en de enquête beschreven. De gegevens uit de enquête worden aangevuld met bevindingen uit de interviews. Paragraaf 3.2 gaat eerst in op de leefbaarheid van Nederwetten: hoe tevreden zijn de inwoners over voorzieningen in het dorp, de openbare ruimte en sociale aspecten en welke waarde hechten ze eraan? Mobiliteit, ontmoeting en voorzieningen voor jongeren komen in dit kader apart aan bod. Vervolgens wordt in paragraaf 3.3 de sociale cohesie beschreven door te kijken naar participatie in de vorm van contacten met buren en dorpsgenoten, lidmaatschap van verenigingen en deelname aan vrijwilligerswerk. In de laatste paragraaf (3.4) gaat het over de belevingscomponent van sociale cohesie: voelt men zich verbonden met het dorp, ervaart men dorpsidentiteit en hoe ziet men anderen? In deze paragraaf wordt ook een link gelegd tussen sociale en ruimtelijke aspecten en de dilemma's van sociale cohesie.

3.2 Leefbaarheid

3.2.1 Tevredenheid over leefbaarheid en tien belangrijke aspecten daarvan

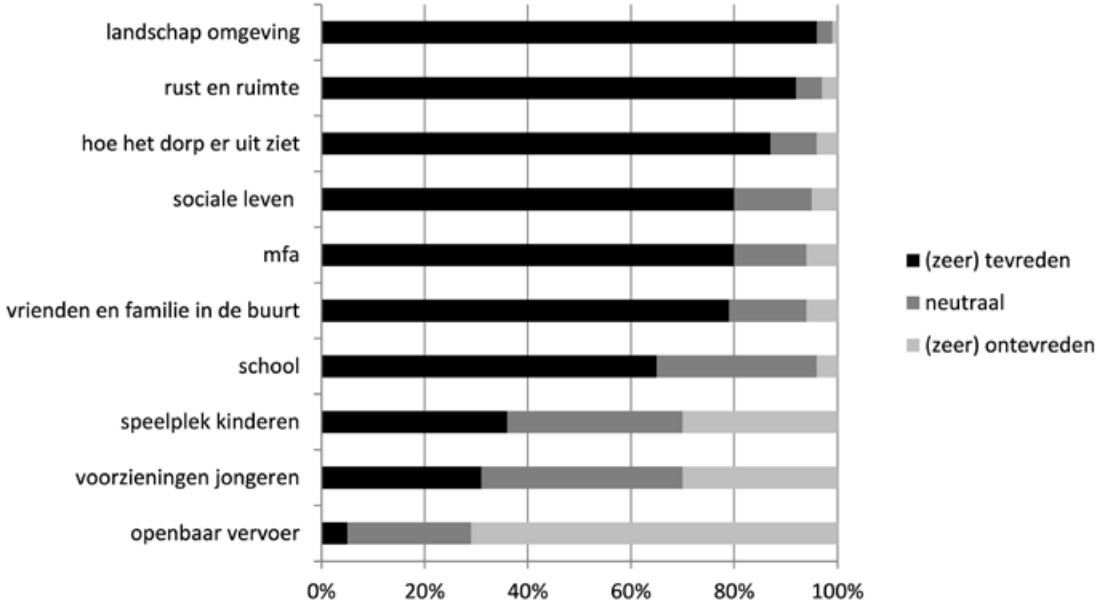
In de eerste vraag van de enquête konden de respondenten aangeven hoe tevreden ze zijn over tien aspecten met betrekking tot de leefbaarheid van Nederwetten. Uit figuur 1 blijkt dat een ruime meerderheid van de inwoners zeer tevreden is over het landschap in de omgeving, de rust en ruimte, het uiterlijk van het dorp, het sociale leven in het dorp, de multifunctionele accommodatie (MFA), vrienden en familie in de buurt.



De meeste inwoners van Nederwetten zijn tevreden over hun leefomgeving. (foto: Maria van Orden)

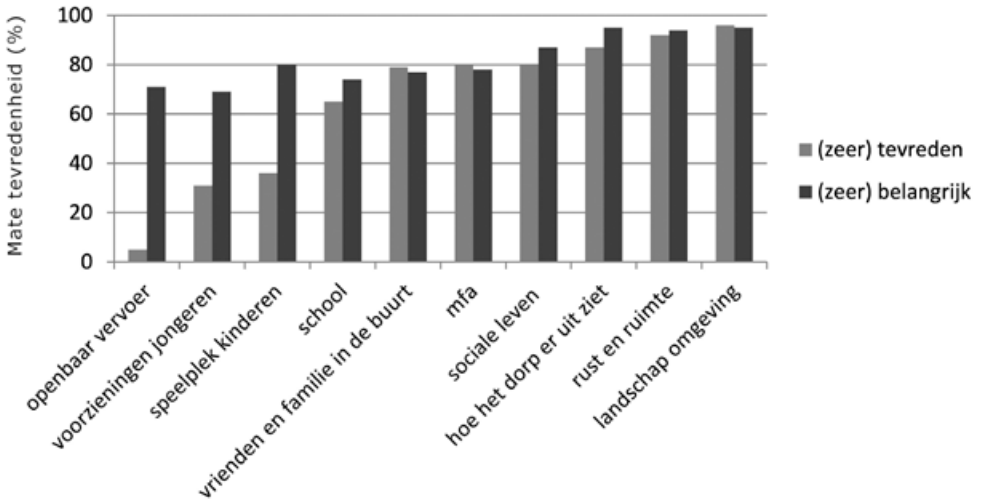
Ongeveer een derde van de respondenten is (zeer) ontevreden over de (speel)voorzieningen voor kinderen en jongeren. De grootste ontevredenheid betreft het openbaar vervoer in het dorp. Drie kwart van de respondenten geeft dit aan. Respondenten met kinderen zijn vaker ontevreden over speelvoorzieningen voor kinderen en voorzieningen voor jongeren dan mensen zonder kinderen.

Bovenstaande uitkomsten worden grotendeels bevestigd door de Leefbaarometer[1]. Het postcodegebied 5674 Gerwen/Nederwetten/Eeneind scoort zeer positief op de meest recente Leefbaarometer uit 2010. Het gebied zit boven het landelijk gemiddelde wat betreft woningvoorraad, samenstelling bevolking, sociale samenhang en sociale veiligheid. Het gebied scoort onder het landelijk gemiddelde wat betreft het voorzieningenniveau en publieke ruimte (www.leefbaarometer.nl).



Figuur 1 Mate van tevredenheid met tien leefbaarheidsaspecten.

Naast de tevredenheid is aan de bewoners ook gevraagd hoe belangrijk ze de tien leefbaarheids-aspecten vinden. Uit figuur 2 blijkt dat de mate van tevredenheid en belangrijkheid dicht bij elkaar liggen voor het landschap in de omgeving, rust en ruimte, hoe het dorp er uit ziet, het sociale leven, de multifunctionele accommodatie (MFA), vrienden en familie in de buurt en de school. De grootste discrepantie tussen tevredenheid en belangrijkheid zit in het aspect openbaar vervoer: 71% vindt dit zeer belangrijk en slechts 5% is hier tevreden over. Ook is men minder tevreden over (speel) voorzieningen voor kinderen en jongeren, terwijl men dit wel belangrijk vindt.



Figuur 2 Mate van tevredenheid en belangrijkheid van een aantal leefbaarheidsaspecten.

1 De Leefbaarometer geeft online informatie over de leefbaarheid in alle buurten en wijken in Nederland (www.leefbaarometer.nl).



De multifunctionele accommodatie De Koppelaar is een belangrijke ontmoetingsplek. (foto: Maria van Orden)

3.2.2 Mobiel zijn is een belangrijke voorwaarde

Mobiel zijn is een belangrijke voorwaarde om met plezier in Nederwetten te wonen. Het voorzieningenniveau in het dorp is laag. Dit wordt meestal niet als een probleem ervaren. De bewoners stellen zich hierop in. Een van de geïnterviewden zegt hierover: '*Eindhoven is ongeveer 20 minuten rijden. Nederwetten ligt dus niet geïsoleerd. Je kunt overal redelijk snel komen en je hebt toch de rust.*' En een ander: '*De afstand tot voorzieningen is relatief klein, ongeveer 3 kilometer. (…) Het lage aantal voorzieningen is geen probleem. Je raakt hier aan gewend en je stelt je er op in.*'

Toch kan het lage aantal voorzieningen problemen opleveren voor sommige inwoners. De geïnterviewden geven aan dat met name ouderen problemen ondervinden. Zij zijn minder mobiel dan de andere Nederwettenaren, waardoor hun toegang tot voorzieningen beperkt is. Zoals ook blijkt uit de enquête, wordt met name het ontbreken van goed openbaar vervoer aangewezen als probleem: '*De buurtbus is wel een belangrijk probleem voor het dorp. Je moet erg ver lopen tot de halte. Met name voor ouderen is dit een groot probleem.'* De beperkte toegang voor ouderen leidt volgens sommige geïnterviewden er zelfs toe dat ouderen verhuizen naar het nabijgelegen Nuenen, om dichter bij de voorzieningen te wonen: '*Voor ouderen is het moeilijk om in Nederwetten te blijven wonen vanwege het ontbreken van voorzieningen. Veel van hen verhuizen daarom naar Nuenen.*'.

Uit de interviews komt eveneens naar voren dat het hebben van een goed informeel netwerk met hulpvaardige mensen (bijvoorbeeld familie, buren of vrienden) kan bijdragen aan het vergroten van de mobiliteit van ouderen. Enkele geïnterviewden geven aan dat er vaak wel iemand in de buurt bereid is ouderen te helpen bij het oplossen van problemen die ontstaan door de beperkte mobiliteit en voorzieningen. Hierbij kan het bijvoorbeeld gaan om het meebrengen van boodschappen of meerijden naar plaatsen in de nabije omgeving. Het beeld dat naar voren komt uit de interviews is dat deze hulp vooral verleend wordt in de directe familie-, buren en vriendenkring. Wie niet over een dergelijk netwerk in het dorp beschikt, moet dus op zoek naar andere oplossingen.

3.2.3 Nederwetten heeft weinig plekken waar je elkaar kunt ontmoeten

Wanneer mensen elkaar ontmoeten en hieraan positieve ervaringen overhouden, kan dit leiden tot sociale cohesie. De ontmoetingen kunnen op allerlei plekken plaatsvinden, variërend van de huiskamer tot de plaatselijke school of een supermarkt. Omdat Nederwetten weinig voorzieningen heeft, zijn er

ook weinig fysieke, openbare plekken waar de Nederwettenaren elkaar kunnen ontmoeten. De beste manier om elkaar te ontmoeten lijken de verenigingen te zijn, die - afhankelijk van hun activiteit - al dan niet gebruik maken van de aanwezige accommodaties in het dorp.

Net als in andere plaatsen in Nederland, heeft ook in Nederwetten de ontkerkelijking toegeslagen. In de van oorsprong overwegend katholieke gemeenschap nam de kerk een belangrijke plaats in. Vooral voor ouderen was de kerk (en het cafébezoek na de mis) een belangrijke manier om elkaar te ontmoeten. Het aantal kerkgangers neemt echter sterk af, waardoor er alleen nog een mis georganiseerd wordt. Na afloop zijn er geen activiteiten meer (en dus ook geen cafébezoek). De teruggang in kerkbezoek noopt tot samenwerking met omliggende dorpen: '*Er is een pastorale eenheid aangegaan met Nuenen en Gerwen. Financiën zijn vaak de bottleneck. Het gebrek aan geld dwingt om samen te werken.*'

Dat er behoefte is aan ontmoetingsplekken blijkt uit de hoge verwachtingen van de nieuwe multifunctionele accommodatie (MFA, De Koppelaar). Dit komt terug in de enquête, de interviews en de observaties tijdens de dialoogavonden. In de besluitvorming over de bouw van de accommodatie waren de huisvesting van de school en de gymzaal leidend. Er was op dat moment geen specifieke wens voor een multifunctionele accommodatie vanuit de bewoners, aldus een van de geïnterviewden. Bovendien leidde de bouw tot protesten van bewoners uit de buurt, vooral vanwege de verwachte parkeeroverlast. Nu de MFA is gerealiseerd, zien veel geïnterviewden voor De Koppelaar een belangrijke functie weggelegd als ontmoetingsplek: '*De nieuwe MFA kan veel voor het dorp betekenen. Het gebouw heeft veel verschillende mogelijkheden. Het heeft een belangrijke functie voor het dorp.', 'De MFA is met name voor ouderen belangrijk omdat ze hier aanspraak kunnen vinden.'* en '*Met name het opdoen van sociale contacten is een belangrijke functie van de MFA.'*.

Naast de MFA blijkt ook de school van belangrijke betekenis. Voor veel geïnterviewden blijkt het lastig om aan te geven waarom dat het geval is. Sommigen verwachten dat de levendigheid uit het dorp verdwijnt als ouders hun kinderen in omliggende dorpen naar school laten gaan. Als kinderen hier hun sociale contacten opdoen, zullen ze hier mogelijk ook naar de verenigingen gaan. Hierdoor zouden de verenigingen in Nederwetten het nog moelijker krijgen. Ook gebeurtenissen rondom de school (zoals het gevoerde beleid en het leerlingenaantal) lijken bij te dragen aan de beleving dat de school belangrijk is. Een van de geïnterviewden zegt hierover: '*De school heeft voor de inwoners van Nederwetten een zekere amusementswaarde. Er is verder niets in het dorp. Alles wat de school doet, wordt daarom door de inwoners door een vergrootglas bekeken.*'

3.2.4 Het dorp heeft (een groeiend aantal?) jongeren niet veel te bieden

Uit de enquête komt naar voren dat de Nederwettenaren belang hechten aan goede voorzieningen voor kinderen en jongeren. De aanwezige voorzieningen en activiteiten voor deze groep worden laag gewaardeerd, zoals ook blijkt uit de interviews. Buiten de verenigingen zijn er weinig plekken in het dorp waar jongeren elkaar kunnen ontmoeten. Hoewel uit de gesprekken met de bewoners naar voren komt dat het lastig is mensen te vinden om activiteiten te organiseren, liggen er ook kansen. De KPJ Nederwetten (Katholieke Plattelandsjongeren) organiseert al diverse activiteiten voor jongeren. Dit zou verder kunnen worden uitgebreid, menen sommigen. Daarnaast wordt ook de school genoemd als mogelijkheid activiteiten te organiseren. Een geïnterviewde: '*Verschillende activiteiten van het dorp en de school lopen door elkaar heen, waardoor de school verbonden raakt met het dorp.*' Vanuit de school is er bereidheid om samen (projectmatige) activiteiten te organiseren. Het geven van goed onderwijs moet daarbij wel voorop staan.

Naast het ontbreken van voorzieningen wijzen veel geïnterviewden op de problemen die jongeren ondervinden op de huizenmarkt. Ook in Nederwetten is het volgens hen moeilijk als jongere aan een geschikte woning te komen. Er staan weliswaar huizen te koop, maar deze zijn vaak niet betaalbaar voor jongeren, denken ze: '*Veel jongeren wonen tot hun 30e thuis. Er is geen plek voor hen in het dorp om te gaan wonen. Bovendien kunnen de meeste jongeren de woningen niet betalen.*'

Wanneer bewoners spreken over de beschikbaarheid van woningen voor jongeren, komt vaak de nieuwbouwwijk De Esrand ter sprake. Prognoses voor de veranderingen in bevolkingssamenstelling zijn op het niveau van Nederwetten niet beschikbaar, wel voor de gemeente Nuenen, Gerwen en Nederwetten. Volgens deze prognoses blijft het aantal jongeren in de gemeente de komende jaren ongeveer gelijk, terwijl het aantal ouderen juist stijgt (CBS, 2012). Op het niveau van Nederwetten is het moeilijk te beoordelen hoe de bevolkingssamenstelling gaat veranderen, maar in de ogen van de meeste geïnterviewden zal het aantal jongeren toenemen. Dit wordt teruggevoerd op De Esrand waar veel jonge gezinnen wonen en waar, naar verwachting, de komende jaren dus ook veel jonge kinderen geboren zullen gaan worden.

Opvallend is in dit verband ook de rol van de dorpsraad in Nederwetten. Deze heeft een belangrijke inbreng gehad bij de realisering van de nieuwbouwwijk. Dit wordt door veel geïnterviewden erg gewaardeerd. In dat kader verwijzen enkele geïnterviewden ook naar de manier waarop de huizenbouw is gerealiseerd, namelijk volgens het concept van 'Bouwen in eigen beheer' (BIEB). Dit heeft tot een sterke onderlinge verbinding geleid volgens enkelen, maar dit wordt door een bewoner van De Esrand zelf juist tegengesproken. Aanvankelijk was er een sterke binding, als gevolg van het protest bij de gemeente: '*In 2006 hebben we als jongeren gestaakt bij de gemeente voor betaalbare woningen.*' Van de binding die hieruit ontstaan is, lijkt nu echter weinig van over, aldus de bewoner.

3.3 Sociale participatie

Sociale cohesie komt tot stand doordat mensen met elkaar omgaan en deelnemen aan het maatschappelijke leven. Sociale participatie is dan ook een belangrijke indicator van sociale cohesie.

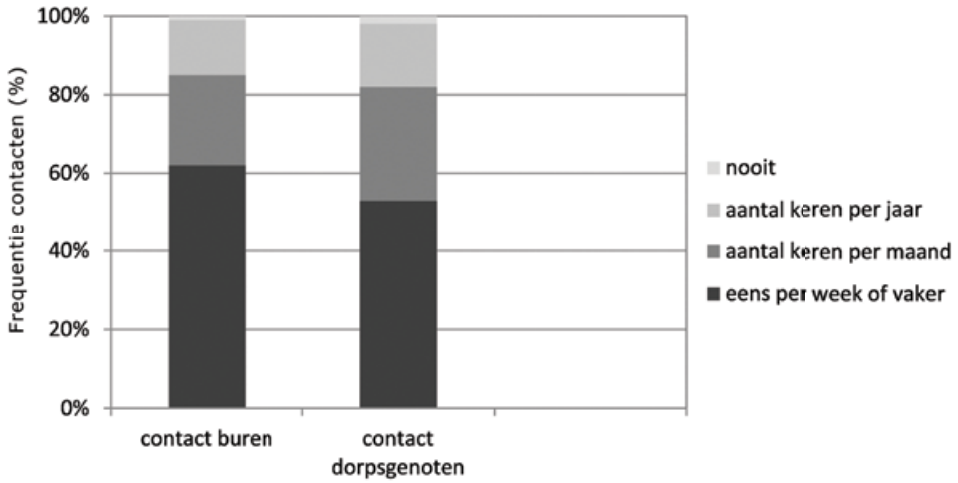
3.3.1 Sociale contacten met buren en dorpsgenoten

Uit figuur 3 blijkt dat 62% van de respondenten frequent contact heeft met de buren (één keer per week of vaker), 23% heeft een aantal keren per maand contact en 14% zelden of nooit. Het wekelijkse contact met dorpsgenoten is minder frequent, maar een meerderheid (53%) spreekt ook dorpsgenoten één keer per week of vaker. Van de respondenten heeft 2% geen contact met andere dorpsbewoners.

Gemiddeld heeft men 63 keer per jaar contact met de buren in de straat en 56 keer per jaar contact met dorpsgenoten[2]. Er is geen verband gevonden tussen persoonlijke kenmerken van de respondenten en contact met buren en dorpsgenoten.
Interessant in dit verband is ook de manier waarop bewoners aankijken tegen en omgaan met nieuwe buren. Uit de interviews komt duidelijk naar voren dat nieuwkomers vooral worden gezien als afwachtend. Ze nemen zelf weinig initiatief om contact te zoeken met de bewoners, is het beeld: '*In de nieuwe wijk is veel import komen wonen. Vooral in het begin waren deze mensen erg terughoudend om contact en aansluiting te zoeken met de rest van het dorp. (…) Nieuwkomers nemen zelf geen initiatief om contact te zoeken met de dorpsbewoners.*'

De verantwoordelijkheid contact te zoeken met nieuwe bewoners en hen in het dorpsleven te betrekken, wordt vaak neergelegd bij de meer formele verbanden in het dorp, zoals de dorpsraad en de verenigingen. Op buurtniveau is het voor nieuwkomers wellicht makkelijker om betrokken te raken: '*Nieuwkomers worden wel actief benaderd door de buurtverenigingen.*' En ook op de lange termijn raken nieuwkomers meer geïntegreerd in de dorpsgemeenschap, aldus een van de bewoners: '*Nieuwkomers kiezen vaak voor de woonplek, waardoor hun betrokkenheid bij het dorp minimaal is. Naarmate ze langer in het dorp wonen, wordt hun betrokkenheid wel groter.*'.

2 Het gemiddeld aantal keren contact is berekend door de antwoordcategorieën om te rekenen naar aantallen waarbij: nooit = 0, een aantal keren per jaar = 2, een aantal keren per maand = 36, eens per week = 52 en een aantal keren per week of vaker = 104. Deze aantallen zijn vermenigvuldigd met de frequentie en op basis daarvan is een gemiddelde berekend.



Figuur 3 Contacten met buren in de straat en dorpsgenoten

Aard van de contacten

Naast de frequentie van de contacten, is aan de Nederwettenaren ook gevraagd op welke wijze ze contact hebben en hoe vaak dit heeft plaatsgevonden in de afgelopen twaalf maanden. Uit tabel 4 blijkt dat zowel buren als dorpsgenoten elkaar bijna altijd groeten. Ook een praatje maken met de buren in de straat gebeurt door 86% van de respondenten vaak tot regelmatig en met dorpsgenoten iets minder frequent. Koffie drinken en elkaar helpen met een klusje doet circa een derde van de respondenten met regelmaat met hun bu(u)r(en). Circa een vijfde van de respondenten heeft de afgelopen twaalf maanden iets georganiseerd voor de buurt of het dorp. Tussen buurten/straten blijken er verschillen te bestaan in activiteit: '*Er wordt weinig georganiseerd [in de straat van de geïnterviewde – red.]. Alleen als er iets te doen is, komen de bewoners in actie. De andere straten en wijken organiseren wel activiteiten. Misschien heeft dat te maken met het feit dat de huizen in [deze] straat wat verder uit elkaar staan en er minder mensen wonen.*'

Tabel 4 Aard van de contacten met buren in de straat en dorpsgenoten die regelmatig tot vaak plaatsvindt (in %)

	Buren in de straat	Dorpsgenoten
Goedendag zeggen	99	95
Een praatje maken	86	74
Bij elkaar koffie drinken	35	22
Elkaar helpen met een klusje	32	15
Iets organiseren voor de buurt/dorp	18	20

Sociale contacten in en buiten het dorp

Op de vraag waar men de meeste sociale contacten heeft (buiten werktijd) noemt 23% dat dit in het dorp is, voor 37% is dit voornamelijk buiten het dorp en 39% heeft evenveel contacten in als buiten het dorp.

3.3.2 Lidmaatschap verenigingen in en buiten het dorp

Van de respondenten is 80% lid van één of meer verenigingen in Nederwetten. Dit ligt aanmerkelijk hoger dan het plattelandsgemiddelde van 59% (Vermeij & Mollenhorst, 2008). Een derde van de respondenten is lid van twee verenigingen of meer. Ook van verenigingen buiten Nederwetten is men lid. Dit geldt voor 83% van de respondenten. Twee derde is zowel in Nederwetten als buiten Nederwetten lid van een vereniging. Slechts 9% is van geen enkele vereniging lid.

Hoewel het lidmaatschap van verenigingen hoog is, lijkt ook in Nederwetten het verenigingsleven onder druk te staan, zoals dat in veel plattelandsdorpen het geval is. In de gesprekken met bewoners en sleutelfiguren worden bekende oorzaken genoemd: '*Het is lastig om mensen te vinden die iets willen doen, zoals voor het organiseren van de kermis. Met name het vinden van mensen voor bestuursfuncties blijkt erg lastig.*' en '*Voor kortstondige projecten valt het wel mee en is het makkelijk*



Inwoners van Nederwetten zijn veelal lid van één of meer verenigingen (foto: Bert Willems)

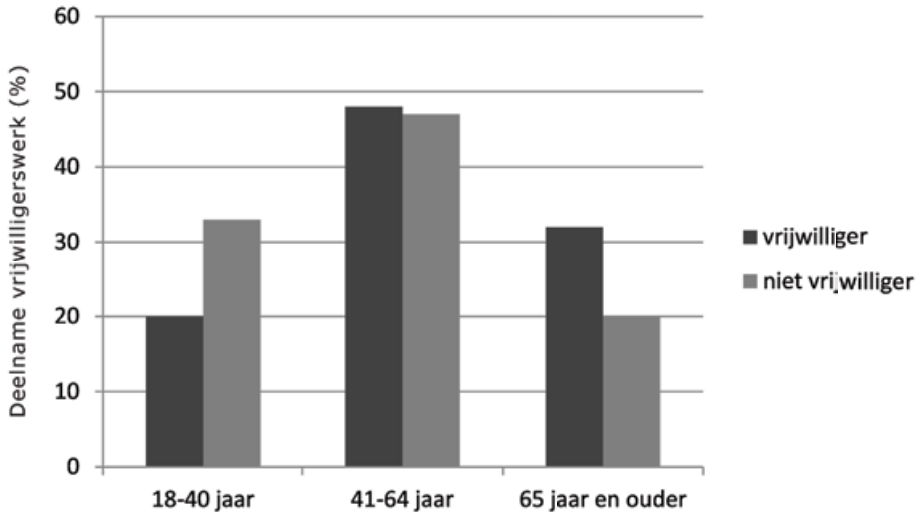
om mensen te vinden, bijvoorbeeld voor een werkgroepje. Voor bestuursfuncties is vooral de verantwoordelijkheid een probleem.'. Sommigen vinden dat de verenigingen te weinig doen om nieuwkomers te betrekken. Ze zouden hier actief beleid op moeten voeren, vinden ze.

Een mogelijke oplossing voor problemen die verenigingen in een dorp ondervinden, is het zoeken naar samenwerking en contact met omliggende dorpen. Uit de interviews blijkt dat dit op al op kleine schaal gebeurt: '*De voetbalvereniging is een samenwerking aangegaan met Gerwen. (…) Het is vooral van belang om samen te werken. Ook moet je als vereniging iets extra's bieden, zodat je aantrekkelijk bent voor anderen. Bij de voetbalvereniging zijn bijvoorbeeld ook veel mensen aangesloten die niet uit Nederwetten komen.*' en '*Bij de tennisvereniging komen ook ouderen van buitenaf.*'.

3.3.3 Vrijwilligerswerk

De helft van de respondenten doet naar eigen zeggen vrijwilligerswerk in het dorp, bijvoorbeeld bij een vereniging, club, dorpsraad of school (figuur 4). Dit is hoger dan het gemiddelde van 37% op het platteland (Vermeij & Mollenhorst, 2008). Er zijn meer mannen vrijwilliger dan vrouwen. Respondenten ouder dan 65 zijn vaker vrijwilliger dan mensen onder de 40 jaar. Respondenten die vrijwilligerswerk verrichten wonen gemiddeld langer in Nederwetten dan respondenten die geen vrijwilligerswerk doen. Het aantal uren dat men per maand vrijwilligerswerk verricht, varieert van een half uur tot 100 uur. Zestig procent van de respondenten werkt per maand 8 uur of minder, vrijwillig.

Wat precies onder vrijwilligerswerk wordt verstaan, blijkt lastig aan te geven. Een van de bewoners zag het sneeuwvrij houden van de stoep voor zijn huis als vrijwilligerswerk, terwijl een ander zich, naar eigen zeggen, 20 tot 30 uur per week had ingezet voor de voetbalvereniging. Wel is duidelijk dat mensen die zich actief inzetten als vrijwilligers, dit als vanzelfsprekend zien. Ze zien het als een mogelijkheid om contacten op te doen en vinden het belangrijk een bijdrage te leveren aan het dorp.



Figuur 4 Omvang vrijwilligerswerk verdeeld over drie leeftijdsgroepen

3.4 Sociale cohesie

3.4.1 Beleving van sociale cohesie

De sociale cohesie in een gemeenschap blijkt niet alleen uit het handelen van de groepsleden, maar ook uit de betekenis die ze hieraan ontlenen. Naast de activiteiten die dorpsbewoners gezamenlijk ondernemen, zijn dus ook de beleving van deze activiteiten en de onderlinge relaties tussen bewoners van belang om te kunnen bepalen hoe sociale cohesie vorm krijgt in Nederwetten.

Aan de respondenten is een aantal stellingen voorgelegd over de beleving van sociale cohesie (tabel 5). Een ruime meerderheid is het eens of zeer eens met de volgende stellingen: 89% voelt zich thuis in het dorp, 82% voelt zich medeverantwoordelijk voor de leefbaarheid in het dorp, 81% vindt dat men voldoende contacten heeft met andere dorpsbewoners en 74% vindt dat men veel contact heeft met directe buren. Ook is driekwart van de ondervraagden het er mee eens dat Nederwetten een gezellig dorp is, waar men elkaar kent en waar men op een prettige manier met elkaar omgaat.

Dit beeld wordt grotendeels bevestigd door de diepte-interviews met bewoners. Hierin wordt vaak gerefereerd aan de kleinschaligheid van het dorp en aan normen en waarden die daarbij horen: '(…) *er [is] altijd wel iemand in de buurt die wil helpen.'* en '*De contacten zijn informeel en laagdrempelig in het dorp.*' Verder is er ook een duidelijke behoefte onder geïnterviewde bewoners om nieuwkomers actief bij het dorpsleven te betrekken (losgezien van wie daarin verantwoording moet nemen). 'Meedoen' lijkt dan ook de norm: '*Om je Nederwettenaar te kunnen voelen, is het belangrijk dat je meedoet. Als je je inzet voor het dorp en meedoet, dan rol je vanzelf ergens in. Dan raak je thuis in het dorp.*' Ook de verwachtingen van de MFA bevestigen het beeld. De komst van de MFA wordt erg gewaardeerd en gezien als mogelijkheid voor bewoners elkaar te ontmoeten: '*Met name het opdoen van sociale contacten is een belangrijke functie van de MFA.'* Dit komt vervolgens ook weer naar voren in de activiteiten die geïnterviewden en deelnemers van de dialoogavonden noemen voor in De Koppelaar, zoals een inloopfunctie en een kookclub.

De schaduwzijde van deze sterke binding is sociale controle. Ruim driekwart van de respondenten vindt dat men te veel op elkaar let (zie ook paragraaf 3.4.3).

Tabel 5 Stellingen over sociale cohesie.

	Beleving sociale cohesie (%)		
	(Zeer) mee eens	Niet mee eens/ niet mee oneens	(Zeer) mee oneens
Ik voel me thuis in het dorp	89	8	3
Ik voel mij mede verantwoordelijk voor de leefbaarheid in het dorp	82	13	5
Ik heb voldoende sociale contacten met andere dorpsbewoners	81	12	7
In het dorp gaat men op een prettige manier met elkaar om	77	16	6
Sociale controle is sterk aanwezig in het dorp	77	18	5
Ik woon in een gezellig dorp met veel saamhorigheid	76	17	6
Ik heb veel contact met mijn directe buren	74	16	10
Ik ben gehecht aan het dorp	72	19	9
Ik ben tevreden met de bevolkingssamenstelling van het dorp	57	29	16
Ik voel me een echte Nederwettenaar	53	28	14
Ik vind het fijn om hier te wonen, maar hoef niet zo nodig contact	29	21	50
De mensen in het dorp kennen elkaar nauwelijks	6	14	80

3.4.2 Relatie tussen ruimtelijke en sociale factoren

Aan de respondenten is de vraag voorgelegd welke zaken beter geregeld zouden moeten worden om ook in de toekomst prettig te kunnen leven in Nederwetten. Deze vraag is open gesteld; dat mensen zelf hun verbeteringen op moesten schrijven en dus niet uit een lijst zaken aan konden kruisen. Door 68% van de respondenten werden in totaal 215 verbeteringen genoemd. De genoemde verbeteringen zijn ondergebracht in veertien categorieën (zie tabel 6).

Uit tabel 6 blijkt dat 40% van de respondenten die deze vraag heeft ingevuld, verbetering van het openbaar vervoer wenst om ook in de toekomst prettig te kunnen leven. Op dit moment beschikt 97% van de ondervraagden over een eigen vervoermiddel waarmee men in staat is zich over 10 km of verder te verplaatsen. Andere aspecten die veel genoemd worden, zijn verbeteringen van (speel) voorzieningen voor de jeugd en een betere bereikbaarheid via de Soeterbeekseweg. In de categorie ‘Overig’ staan zaken die minder dan vijf keer zijn genoemd, bijvoorbeeld de rommelige entree van het dorp, betere communicatie, behoud van rust en ruimte, en een zorgmeldpunt.

Tabel 6 Voorgestelde verbeteringen

	Aantal keren genoemd	%*
Meer en/of beter openbaar vervoer	42	40
(Speel)voorzieningen voor de jeugd	21	20
Betere bereikbaarheid (Soeterbeekseweg)	20	19
Meer (dagelijkse) voorzieningen	18	17
Aanleg fiets- en wandelpaden	16	15
Onderhoud openbare ruimte	15	14
Woningbouw	11	10,5
Saamhorigheid, sociale samenhang	10	9,5
Evenementen, accommodaties	10	9,5
Minder verkeer, wegen	10	9,5
Scholen/kinderopvang	7	7
Dorpsraad democratischer	6	6
Minder geluidsoverlast (van carnaval, kermis)	5	5
Overige	24	23
Totaal	215	

* % is gebaseerd op de 105 respondenten die deze vraag beantwoord hebben

Vanuit een theoretisch perspectief is er een relatie tussen de totstandkoming van sociale cohesie en ruimtelijke factoren. Wanneer mensen elkaar kunnen ontmoeten, kan dit bijdragen aan de sociale cohesie. Uit de interviews en de dialoogavonden blijkt dat de inwoners van Nederwetten deze relatie vaak ook zelf leggen. In paragraaf 3.2.3 is bijvoorbeeld reeds gesproken over het ontbreken van goede ontmoetingsplekken in het dorp. En ook in de mogelijke verbeteringen die mensen noemen in de enquête, worden dus niet alleen sociale aspecten genoemd, maar ook veel ruimtelijke. Hoewel de relatie van deze ruimtelijke aspecten met sociale cohesie vaak meervoudig en complex is, zijn er twee mechanismen te herkennen die invloed hebben op de ontwikkeling van sociale cohesie.

In de eerste plaats worden veel ruimtelijke aspecten direct gekoppeld aan de sociale cohesie binnen bepaalde doelgroepen. Zo wordt de kerk als ontmoetingsplek genoemd voor ouderen. Ook de plaatsing van de bushalte buiten het dorp wordt meestal gekoppeld aan ouderen, evenals de MFA als ontmoetingsplek: '*De MFA is met name voor ouderen belangrijk omdat ze hier aanspraak kunnen vinden*.' en '*De beheerder [van de MFA – red.] heeft een idee voor het oprichten van een kookclub. Ouderen of mensen die alleen wonen, zouden hiervan gebruik kunnen maken.'*. Bij het verbeteren van voorzieningen voor jongeren, gaat het al snel over de speelvoorzieningen voor kinderen. Hier worden ruimtelijke aspecten dus vooral gekoppeld aan horizontale sociale cohesie, oftewel: cohesie tussen leden van dezelfde groep.

Dat veel van deze ruimtelijke aspecten ook een functie kunnen vervullen in het verbinden van verschillende groepen (het bevorderen van de verticale cohesie), blijkt uit uitspraken van bewoners en sleutelfiguren over onder meer de basisschool en de MFA: '*In de nieuwe MFA lopen mensen makkelijk binnen. Het gebouw is voor iedereen toegankelijk.'* en '*Ook al kiezen ouders er voor hun kind niet naar [deze] school te sturen, dan hoop [ik] toch dat ouders nog steeds binnenlopen.*'

Ten tweede blijkt dat plekken in het dorp een bijzondere betekenis kunnen krijgen door gebeurtenissen of activiteiten. Opnieuw wordt in dit verband De Koppelaar genoemd, maar ook De Esrand wordt door meerdere geïnterviewden genoemd. Hierbij gaat het niet zozeer over de toekomstige ontwikkelingen, maar om de moeite die het gekost heeft om deze elementen in het dorp te realiseren. Vooral de rol van de dorpsraad en actieve bewoners wordt erg gewaardeerd. De Esrand en de MFA worden door sommigen dan ook als een symbool gezien voor hun inzet.

3.4.3 Sociale dilemma's en spanningsvelden van sociale cohesie

Sociale cohesie roept ook sociale dilemma's[3] op, zo blijkt. Hoewel uit de enquête het beeld naar voren komt dat de sociale cohesie in Nederwetten groot is, geeft maar liefst drie kwart van de respondenten aan dat bewoners teveel op elkaar letten. Nog duidelijker komt de aard van de sociale dilemma's van sociale cohesie naar voren in de interviews. Tijdens het afnemen van de interviews benoemen bewoners zowel voor- als nadelen van sociale cohesie. Op sommige momenten lijken ze in hun uitspraken te worstelen tussen het individuele belang als dorpsbewoner en het belang van het dorp als geheel.

Het bekende dilemma van 'betrokkenheid bij medebewoners' tegenover 'bemoeizucht' is ook de Nederwettenaren niet vreemd. Een van de geïnterviewden geeft aan: '*Typisch voor Nederwetten is de sociale controle.',* om met een licht spottende toon te vervolgen: '*Iedereen kent elkaar vanaf de geboorte. Het is eigenlijk één grote familie*'. Sociale controle wordt gezien als een positieve waarde voor het dorp, maar het kan dus ook doorslaan. Wanneer bewoners de sociale controle als te sterk ervaren, voelen ze zich mogelijk beperkt in hun individuele bewegingsvrijheid.

Wanneer de bewoners praten over nieuwkomers, komt vaak ook de deelname aan (het organiseren van) activiteiten ter sprake. Wat opvalt tijdens de interviews, is dat de geïnterviewden benadrukken dat het belangrijk is dat nieuwkomers meedoen in het dorp, maar dat dit gevolgd wordt door de opmerking dat dit niet als een verplichting moet worden gezien: '*De betrokkenheid van nieuwkomers verschilt. Iedereen is vrij om te bepalen in welke mate hij of zij betrokken wil zijn bij het sociale*

3 Er is sprake van een sociaal dilemma wanneer het belang van de groep (vaak op de lange termijn) op gespannen voet staat met de belangen van individuele groepsleden (vaak op de korte termijn).

gebeuren in het dorp. Dat is geen probleem.' en '*Om je Nederwettenaar te kunnen voelen, is het belangrijk dat je meedoet. (…) Dan raak je thuis in het dorp. Maar het is ieders keuze om dat voor zichzelf te bepalen.'*. Hieruit komt het sociale dilemma naar voren dat bewoners een zekere vrijheid voor zichzelf en/of anderen willen om het leven zelf in te richten, maar tegelijkertijd ook waarde hechten aan het gezamenlijk ondernemen van activiteiten vanuit een gemeenschappelijk belang.

Een derde sociaal dilemma dat voortkomt uit sociale cohesie heeft betrekking op de inzet bij het organiseren van activiteiten en de groepsdruk die daarmee gepaard kan gaan. Vrijwilligerswerk wordt lang niet altijd als vrijwillig ervaren, zo blijkt. Naarmate een groep hechter wordt, wordt het ook moeilijker om 'nee' te zeggen: '*Er is ook wel een zekere druk. De verbondenheid in het dorp is bij sommige mensen groot. Hierdoor zullen ze minder snel weigeren om mee te helpen. Het is een soort 'sociale verplichting' om mee te helpen bij het organiseren van dingen.'* Een mogelijk bijkomend gevolg is dat er een kleine groep overblijft die zich verantwoordelijk voelt voor het organiseren van activiteiten. Een van de geïnterviewden zegt hierover: '*Het is steeds dezelfde kliek die actief is. Hierdoor bloedt het langzaam dood.*'

Ten slotte kan de wisselwerking tussen horizontale en verticale cohesie als een spanningsveld worden gezien. Een sterkere sociale cohesie binnen een groep, kan ertoe leiden dat de verbondenheid met andere groepen onder druk komt te staan. Wanneer bewoners spreken over nieuwkomers, gaat het vaak over het verschil in betrokkenheid bij het dorp (tussen nieuwkomers en oorspronkelijke Nederwettenaren). Dit verschil in betrokkenheid hoeft niet reëel aanwezig te zijn, maar wordt door sommigen wel zo geconstrueerd. Hierdoor wordt er (onbedoeld) een scheidslijn tussen nieuwkomers en oorspronkelijke bewoners gecreëerd. Een ander voorbeeld is de discussie over de Soeterbeekseweg richting Eindhoven: '*Het dorp is verdeeld over de afsluiting van de Soeterbeekseweg. Ook de dorpsraad is intern verdeeld.'* Een sterke mening over de afsluiting kan leiden tot een sterke interne cohesie bij zowel de groep voor- als tegenstanders. Dit heeft op termijn mogelijk consequenties voor de sociale cohesie op het niveau van het dorp, maar ook voor de verticale cohesie tussen de dorpsraad en de bewoners. Uit observaties tijdens een dorpsavond, georganiseerd door de dorpsraad, blijkt dat bewoners van de dorpsraad verwachten dat deze een standpunt inneemt.

Vanwege de (centrale) rol die de dorpsraad bij veel ontwikkelingen in het dorp vervult, krijgt deze dus veelvuldig te maken met het spanningsveld tussen horizontale en verticale cohesie. Met de verticale cohesie richting de gemeente lijkt het in ieder geval goed gesteld. '*De relatie tussen B&W en de dorpsraad lijkt goed. Er is overleg met het college en de dorpsraad krijgt de aandacht die ze vraagt.*', aldus een geïnterviewde.

4 Pilotprojecten

4.1 Inleiding

De doelstelling van het onderzoek naar sociale cohesie in Nederwetten is tweeledig. In de eerste plaats wil de *Denktank sociale cohesie* inzicht krijgen in de sociale cohesie in Nederwetten. Ten tweede wil de denktank aan de slag met pilotprojecten die bijdragen aan de sociale cohesie in het dorp. Vanuit het onderzoek is ondersteuning geboden aan deze doelstellingen door ideeën voor pilotprojecten te inventariseren. Dit is onder meer gedaan door het houden van interviews, de bewoners te bevragen door middel van de enquête en hen tijdens een dorpsavond uit te nodigen ideeën in te brengen en hierover te discussiëren. In paragraaf 4.2 wordt eerst kort ingegaan op de ideeën die vanuit de enquête en de interviews naar voren zijn gekomen. Naast creativiteit van bewoners, is het ook van belang dat zij de bereidheid hebben om zelf het initiatief te nemen of aan te sluiten bij anderen. Paragraaf 4.3 geeft een beschrijving van het proces dat gevolgd is om de pilots op te zetten. In deze paragraaf zal ook kort aandacht worden besteed aan de vier projecten die de denktank nader wil uitwerken. Ten slotte worden in paragraaf 4.4 de consequenties besproken van het gevolgde proces voor de sociale cohesie.

4.2 Nieuwe activiteiten voor leefbaarheid en de bereidheid tot een actieve bijdrage

Aan de respondenten is gevraagd of ze ideeën hebben over nieuwe activiteiten die een bijdrage kunnen leveren aan de leefbaarheid in Nederwetten. Deze vraag is open gesteld; dat wil zeggen dat mensen zelf hun ideeën op moesten schrijven en dus niet uit een lijst zaken aan konden kruisen. Ongeveer de helft van de respondenten die verbeteringen heeft genoemd, komt ook met ideeën voor nieuwe activiteiten. Slechts vier personen die geen verbeteringen hebben genoemd, noemen wel ideeën.

Er werden in totaal 69 ideeën geopperd. Deze ideeën zijn geclusterd in vijf onderwerpen (tabel 7). De meest genoemde ideeën hebben betrekking op voorzieningen, bijvoorbeeld een winkel, openbaar vervoer, zorg, klussen) en activiteiten (bijvoorbeeld een dorpsfeest, festival of cursus). Daarnaast worden activiteiten en voorzieningen voor de jeugd en een brug over de Dommel/wandelroutes genoemd. Opvallend is dat er weinig ideeën zijn om het openbaar vervoer te verbeteren, terwijl dit als een belangrijk verbeterpunt wordt gezien (zie paragraaf 3.2.2).

Tabel 7 Ideeën over nieuwe activiteiten

	Aantal ideeën	%*
Voorzieningen (winkel, ov, zorg, klussen, sport)	22	41
Activiteiten (dorpsfeest, festival, zeskamp, cursus, lezing)	17	32
Voorzieningen/activiteiten voor jeugd (disco, trapveld, club)	8	15
Brug Dommel en wandelroutes	6	11
Overige (o.a. hondenpoep, pastorie, subsidie, bereikbaarheid)	16	30
Totaal	69	

* % is gebaseerd op de 54 respondenten die deze vraag beantwoord hebben

Op de vraag aan de bewoners of ze bereid zijn een actieve bijdrage te leveren aan nieuwe activiteiten met betrekking tot leefbaarheid, antwoordt een ruime meerderheid (58%) dat ze bereid zijn om mee te doen, afhankelijk van het onderwerp. 11% wil sowieso meedoen (tabel 8). Mannen geven vaker aan mee te willen doen dan vrouwen.

Tabel 8 Bereidheid tot actieve bijdrage

	Aantal respondenten	%
Ja, afhankelijk van het onderwerp	86	58
Ja, sowieso	16	11
Nee, nu niet, misschien over een jaar	23	16
Nee, daar heb ik geen interesse in	22	15
Totaal	147	100

% is gebaseerd op 147 respondenten die deze vraag beantwoord hebben

Tijdens de interviews is aan bewoners en sleutelfiguren eveneens gevraagd naar hun ideeën over het opzetten van nieuwe activiteiten (voor de genoemde ideeën: bijlage 2). De ideeën zijn vergelijkbaar met die uit de enquête en de uitkomsten van de dialoogavond (zie bijlage 3). Opvallend genoeg noemen de geïnterviewden vooral ideeën waar andere bewoners of organisaties mee aan de slag kunnen (voor genoemde organisaties: bijlage 2). Ze leggen daarmee de verantwoordelijkheid neer bij anderen, zoals de Stichting Newest die De Koppelaar beheert, de dorpsraad of de verschillende verenigingen in het dorp: '*De verantwoordelijkheid om mensen actief te betrekken bij het sociale leven in het dorp ligt vooral bij de verenigingen.*' en '*De dorpsraad zou het voortouw moeten nemen in het aanpakken van de problemen.*'. Een mogelijke reden hiervoor kan zijn dat de geïnterviewde bewoners zelf de verantwoordelijkheid niet willen dragen of bang zijn dat zij het voortouw moeten nemen. Dit zou ook verklaren waarom bewoners in de enquête aangeven dat ze wel een actieve *bijdrage* willen leveren.

Hoewel de verantwoordelijkheid voor het oppakken van de activiteiten dus vooral bij anderen en andere organisaties wordt gelegd, liggen hier wel goede kansen voor samenwerking en het bevorderen van de verticale cohesie. De Stichting Newest is bereid om een bijdrage te leveren aan nieuwe activiteiten. '*Newest is actief bezig om gebruikers voor de MFA te werven. Deze gebruikers kunnen op*







Tijdens de dialoogavonden hebben bewoners ideeën voor de pilots verzameld

allerlei manieren gebruik maken van de MFA. (…) Newest heeft geen behoefte om zelf activiteiten op te zetten.'. En ook basisschool Sint Jozef vindt het belangrijk om betrokken te zijn bij het dorp en wil meewerken aan nieuwe activiteiten, maar stelt daaraan wel voorwaarden: *'Het geven van goed onderwijs staat voorop in het beleid van de school. (…) Met verenigingen samenwerken kost tijd. Dit gaat ten koste van het onderwijs.'*.

4.3 Opzetten van de pilots

In deze paragraaf wordt het werkproces beschreven dat gehanteerd is voor het opzetten van de pilots. Paragraaf 4.3.1 gaat kort in op de aankondiging en uitleg van het onderzoek aan de inwoners van Nederwetten. In paragraaf 4.3.2 volgt een korte weergave van de voorbereiding en uitwerking van de dialoogavonden waarbij bewoners met elkaar in gesprek zijn gegaan. Bijzondere aandacht gaat uit naar een aantal afwegingen die daarbij gemaakt zijn.

4.3.1 Aankondiging en uitleg van het onderzoek

Het onderzoek naar de sociale cohesie in Nederwetten door de Wetenschapswinkel, in het kader van het IDOP, is via een persbericht aangekondigd in de plaatselijke krant 'Rond de Linde'. Verder is tijdens een openbare dorpsavond, georganiseerd door de dorpsraad van Nederwetten, het onderzoek kort toegelicht. Doordat een gevoelig onderwerp op de agenda stond, namelijk de afsluiting van de Soeterbeek, was de opkomst tijdens deze avond erg groot en werden dus veel bewoners geïnformeerd over het onderzoek.

Via de nieuwsbrief 'Dorps Ontwikkelings Plan Nederwetten', opgesteld in het kader van het IDOP, zijn bewoners geïnformeerd over het verdere verloop van het onderzoek. Ook is in de nieuwsbrief kort een en ander geschreven over de voorlopige uitkomsten. Daarbij is ervoor gekozen om algemene uitkomsten te beschrijven, zodat de bewoners in het vervolgtraject niet meteen een bepaalde richting op gestuurd werden of dat één onderwerp de discussie zou gaan overheersen. Om diezelfde reden is in de uitnodigingen voor de dialoogavonden (zie bijlagen 4 en 5) met bewoners, ervoor gekozen om geen resultaten te presenteren.

4.3.2 Voorbereiding en uitwerking van de dialoogavonden

Dialoogavond 5 november

- Via een huis-aan-huis bezorgde brief (zie bijlage 4) zijn de inwoners van Nederwetten uitgenodigd voor de eerste dialoogavond. In de brief werd aangekondigd dat de resultaten van de enquête gepresenteerd zouden worden en dat hierover zou worden doorgesproken. Er is bewust niet in de brief vermeld dat de denktank op zoek was naar mensen om met de pilotprojecten aan de slag te gaan. Dit zou de bewoners kunnen afschrikken naar de avond te komen.
- Tijdens de avond zijn de uitkomsten van de enquête en de interviews plenair gepresenteerd aan de bewoners door één van de onderzoekers. De opkomst tijdens de avond was zeer positief te noemen, namelijk 70 personen. De reacties op de presentatie waren overwegend positief, maar er werd weinig doorgevraagd. Na de plenaire presentatie gingen de bewoners uiteen in zes groepen om met elkaar in discussie te gaan en ideeën aan te dragen. De groepen werden begeleid door de leden van de denktank en één van de onderzoekers (vanwege de hoge opkomst waren er te weinig denktankleden om alle groepen te begeleiden). Er werden drie onderwerpen besproken: (1) mobiliteit en infrastructuur, (2) voorzieningen en (3) activiteiten. Na afloop werden de uitkomsten door de leden van de denktank en de onderzoeker kort teruggekoppeld naar de aanwezigen.
- De resultaten zijn door leden van de denktank geïnventariseerd en gecategoriseerd (zie bijlage 3). Alle ideeën zijn verwerkt. In onderling overleg hebben de leden van de denktank een verdeling gemaakt van de onderwerpen. Er werd onderscheid gemaakt tussen: (1) kansrijke ideeën voor de pilots, (2) onderwerpen die voorgelegd zouden worden aan de dorpsraad, (3) kansrijke ideeën om op de lange termijn te realiseren en (4) onderwerpen waarop voorlopig geen actie op wenselijk of nodig was.

- Voor het opzetten van de pilots zijn de volgende onderwerpen geselecteerd:
  - Belbus/buurtbus
  - Boodschappen-/klussendienst
  - Koken met/voor elkaar
  - Vrijetijdsbesteding

Dialoogavond 17 december

- De leden van de denktank hebben ieder één onderwerp 'geadopteerd' om verder uit te werken. Voor de dialoogavond van 17 december hebben ze hun onderwerpen voorbereid en contact gezocht met een aantal Nederwettenaren die op eerste dialoogavond hadden aangeven te willen helpen bij het opzetten van activiteiten.
- Via een huis-aan-huis brief (zie bijlage 5) zijn de bewoners opnieuw uitgenodigd om te komen doorpraten over de uitkomsten van de eerste avond. Ook hier is weer geprobeerd om de drempel laag te houden en is in algemene termen gesproken over de uitvoering van projecten.
- Tijdens de tweede dialoogavond heeft de voorzitter van de denktank de uitkomsten van de vorige dialoogavond kort gepresenteerd. Omdat de denktank het noodzakelijk vond de bewoners te informeren over wat er met de verschillende uitkomsten zou gebeuren, is per uitkomst verteld welke actie de denktank zou gaan ondernemen. Vervolgens zijn de vier gekozen onderwerpen kort gepresenteerd. Met ruim 40 aanwezigen, werd ook deze avond goed bezocht.
- In groepjes is doorgesproken over de verschillende onderwerpen. Vooral de belbus/buurtbus, de vrijetijdsbesteding en het koken met/voor elkaar, konden op veel aandacht rekenen. Er zijn concrete acties benoemd voor het verder uitwerken van de vier gekozen pilots. Ook heeft een aantal aanwezigen de verantwoordelijkheid op zich genomen om, samen met de leden van de denktank, een aantal van deze acties verder in praktijk te brengen. Zo wordt er voor de boodschappen- en klussendienst een bord opgehangen in De Koppelaar, zodat bewoners hulp kunnen vragen of kunnen aanbieden. De werkgroep belbus/buurtbus gaat onder andere onderzoeken of de route van de bus kan worden aangepast en welke alternatieve vervoersvormen er mogelijk zijn. De kookwerkgroep gaat de behoefte aan gezamenlijk koken/eten inventariseren via een brief aan alle inwoners. De werkgroep vrijetijdsbesteding gaat onder andere aan de slag met het organiseren van fiets- en wandeltochten.



Samenwerking tussen verenigingen dragen bij aan de sociale cohesie in het dorp. (foto: Bert Willems)

4.4 Gevolgen van het werkproces en de dialoogavonden voor de sociale cohesie

De concrete ideeën voor het opzetten van de pilotprojecten en de activiteiten die verschillende bewoners en leden van de denktank gaan ondernemen, moeten op termijn bijdragen aan het versterken van de sociale cohesie in Nederwetten. Zowel de uitvoering van de activiteiten als de voorbereiding ervan, inclusief het proces dat tot nu toe doorlopen is, kunnen bijdragen aan de versterking van de sociale cohesie.

Een belangrijke voorwaarde voor het slagen van de pilots, is de bereidheid van de Nederwettenaren om zich in te zetten voor het realiseren ervan. In paragraaf 4.2 is reeds aangegeven dat bewoners misschien de verantwoording niet op zich zouden willen nemen, uit angst dat ze het alleen zouden moeten doen. De denktank heeft daarom een voorzichtige en uitnodigende benadering gekozen bij het uitnodigen van de bewoners voor de dialoogavonden. Dit om te voorkomen dat de deelnemers het idee kregen dat hen iets werd opgelegd. Uit de uitkomsten van de dialoogavonden blijkt dat een aantal dorpsbewoners zich 'eigenaar' voelen van de problemen en bereid zijn een bijdrage te leveren bij het oplossen ervan. Vooralsnog zijn het echter wel de leden van de denktank die de werkgroepen leiden.

Het proces van het onderzoek en het opzetten van de pilots via de dialoogavonden en werkgroepen heeft mogelijk ook geleid tot een versterking van de sociale cohesie. Hoewel dit niet precies aan te duiden is, zijn de hoge opkomsten tijdens de verschillende avonden en de positieve inbreng van alle aanwezigen opvallend te noemen. De aanwezigheid en inbreng tijdens de dialoogavonden kan er mogelijk toe leiden dat de deelnemende bewoners zich met elkaar zijn gaan identificeren. De gerealiseerde pilotprojecten kunnen daarbij een symbool gaan vormen voor de sociale cohesie (Aalvanger & Beunen, 2011).

De gekozen pilotprojecten bieden de mogelijkheid om zowel de horizontale sociale cohesie (tussen bewoners) als de verticale cohesie (tussen groepen bewoners onderling of met organisaties) te versterken. De horizontale sociale cohesie kan ontstaan wanneer de bewoners elkaar ontmoeten en gezamenlijk iets organiseren. Dit kan leiden tot onderlinge identificatie. Goede voorbeelden hiervan zijn de kookwerkgroep en de werkgroep vrijetijdsbesteding. Ook de ontmoetingen die voortkomen uit de boodschappen- en klussendienst en de belbus/buurtbus kunnen bijdragen aan de horizontale cohesie.

De verticale cohesie kan ontstaan doordat groepen bewoners met elkaar in contact komen en gezamenlijk iets organiseren of bewerkstelligen. De samenwerking tussen de werkgroepen en andere organisaties in en rondom het dorp (zoals verenigingen, welzijnsorganisaties of de gemeente) kan eveneens leiden tot verticale sociale cohesie. Alle werkgroepen kunnen in potentie bijdragen aan de verticale cohesie. Zo kan vanuit de werkgroep belbus/buurtbus verticale cohesie ontstaan doordat bewoners op zoek gaan naar creatieve oplossingen en samenwerking zoeken met een busmaatschappij, de gemeente of andere groepen bewoners (bijvoorbeeld voor 'taxiservice').
De kookwerkgroep gaat mogelijk in de MFA koken, waardoor een verticale verbinding gelegd wordt met Stichting Newest. De werkgroep vrijetijdsbesteding kan groepen bewoners in het dorp met elkaar in contact brengen en met diverse verenigingen in en rondom het dorp door middel van het organiseren van uiteenlopende activiteiten. De boodschappen- en klussendienst kan ervoor zorgen dat bewoners buiten hun bestaande sociale netwerken actief worden. De methode om vraag en aanbod bij elkaar te brengen, is hierbij belangrijk. Wanneer bewoners bijvoorbeeld een briefje ophangen in de MFA (om een dienst te vragen of aan te bieden), kunnen ze in contact komen met bewoners buiten hun bestaande netwerk.

5 Conclusies en aanbevelingen

De ontwikkeling van het dorpsleven in Nederwetten wordt beïnvloed door bredere maatschappelijke ontwikkelingen, zoals de individualisering, mondialisering en de terugtredende overheid. De veerkracht en creativiteit van de Nederwettenaren om met de consequenties van deze en andere ontwikkelingen om te gaan, hangt mede af van de sociale cohesie in het dorp. In het kader van het Integraal Dorpsontwikkelingsplan heeft de dorpsraad van Nederwetten daarom een denktank sociale cohesie opgericht. Deze denktank heeft zich tot doel gesteld de wensen van de bewoners voor de toekomst van Nederwetten in kaart te brengen en een nieuwe aanpak te ontwikkelen die bijdraagt aan de sociale cohesie in het dorp. Het onderzoek heeft zich, naast het in kaart brengen van de sociale cohesie, ook gericht op het tot stand komen van een aantal activiteiten (pilotprojecten) die kunnen bijdragen aan de sociale cohesie in Nederwetten. Om aan deze doelstellingen te voldoen, is de volgende centrale onderzoeksvraag geformuleerd:

> *Hoe kan de ontwikkeling van activiteiten en voorzieningen bijdragen aan het behouden en versterken van de sociale cohesie in Nederwetten?*

Om antwoord te kunnen geven op deze onderzoeksvraag, is eerst een literatuurstudie uitgevoerd naar het begrip sociale cohesie en de relatie met bredere maatschappelijke ontwikkelingen. Vanuit de theorie kan geconcludeerd worden dat sociale cohesie in een gemeenschap onderzocht kan worden door te kijken naar de beleving van mensen en hun handelen. Sociale participatie, gedeelde opvattingen en onderlinge identificatie bepalen de mate van sociale cohesie. Wanneer mensen elkaar ontmoeten om gezamenlijk bepaalde doelen na te streven en dit positieve gevoelens oproept, identificeren mensen zich met elkaar en ontstaat er sociale cohesie. Voor het omgaan met ontwikkelingen die op een dorp afkomen is horizontale sociale cohesie (tussen bewoners onderling) niet voldoende. Verticale sociale cohesie is noodzakelijk om samenwerking tussen groepen in het dorp mogelijk te maken (bijvoorbeeld tussen verenigingen). Daarnaast is verticale sociale cohesie van belang voor organisaties die op iets meer afstand van het dorp staan, zoals een woningcorporatie, welzijnsorganisatie of de gemeente. Hoewel sociale cohesie kan bijdragen aan het vinden van oplossingen voor problemen die dorpsbewoners ondervinden, kan sociale cohesie dit ook in de weg staan. Een te sterke horizontale sociale cohesie belemmert de samenwerking tussen verschillende groepen in het dorp, kan leiden tot sociale uitsluiting van individuen/groepen en ongewenste groepsdruk tot gevolg hebben.

Op basis van de literatuurstudie is een enquête uitgevoerd onder de bewoners en zijn diepte-interviews gehouden met bewoners en sleutelfiguren. Daarnaast zijn twee dialoogavonden georganiseerd om bewoners met elkaar in gesprek te laten gaan. Tijdens deze dialoogavonden zijn observaties uitgevoerd.

Hieronder worden per deelvraag de conclusies van het onderzoek behandeld. Op basis hiervan worden een aantal aanbevelingen gedaan richting de denktank, dorpsraad en andere organisaties die bij het dorp betrokken zijn. Ten slotte worden de antwoorden op de deelvragen samengebracht om antwoord te geven op de hoofdvraag.

1. Hoe dragen de huidige activiteiten en voorzieningen bij aan de sociale cohesie in Nederwetten?
Uit het onderzoek komt naar voren dat de inwoners van Nederwetten over het algemeen erg tevreden zijn over hun dorp. Het landschap, de rust en het sociale leven worden erg gewaardeerd. Hoewel het dorp weinig voorzieningen heeft, is dit voor veel inwoners geen probleem, aangezien Eindhoven en Nuenen dichtbij liggen.

Het lage voorzieningenniveau heeft echter wel consequenties voor de sociale cohesie in het dorp. Voor het ontstaan van sociale cohesie is het van belang dat de bewoners elkaar kunnen ontmoeten en dat deze ontmoetingen positieve emoties oproepen. Omdat Nederwetten weinig ontmoetingsplekken heeft die voor iedereen toegankelijk zijn, zijn de bewoners vooral aangewezen op de verenigingen en hun eigen sociale netwerken om activiteiten te ondernemen. Voorbeelden hiervan zijn de kaartvereniging

De vrolijke Katters, de voetbalvereniging RKVV, de Katholieke Plattelandsjongeren en de Katholieke Vrouwen Organisatie. Carnavalsvereniging De Wetters organiseert welliswaar carnavalsactiviteiten voor het hele dorp, maar bestaat zelf uit een relatief vaste groep dorpsbewoners.

Door teruglopende leden-/bezoekersaantallen, zien steeds meer verenigingen en organisaties zich genoodzaakt maatregelen te nemen. Zo heeft de voetbalvereniging RKVV samenwerking gezocht met een voetbalvereniging in Gerwen en vormt de kerk een pastorale eenheid met Nuenen en Gerwen. De onderlinge samenwerking tussen verenigingen en/of actieve bewonersgroepen binnen Nederwetten, is echter zeer beperkt. Doordat verschillende verenigingen en/of bewonersgroepen hun eigen ontmoetingsplekken hebben, komen ze bovendien weinig met elkaar in contact. De verbindingen lopen vooral via individuele dorpsbewoners die zich actief met verschillende verenigingen of activiteiten bezighouden.

Een gevolg van de schaarse ontmoetingsplekken en beperkte samenwerking is een groeiende horizontale sociale cohesie binnen groepen en verenigingen in het dorp. Dit betekent dat er vooral sociale cohesie is binnen de eigen netwerken van de inwoners (binnen de verenigingen en vrienden-/familiekring) en minder op het niveau van het dorp (tussen verenigingen en groepen onderling).

Voor (groepen) dorpsbewoners die minder mobiel zijn, is sociale cohesie op dorpsniveau van groot belang. ‘Mobiel zijn’ wordt door Nederwettenaren gezien als een belangrijke voorwaarde om met plezier in het dorp te kunnen wonen. Om activiteiten te ondernemen, gebruik te maken van voorzieningen en mensen te ontmoeten, richten veel bewoners zich, naast hun eigen dorp, ook op Eindhoven en Nuenen. Dorpsbewoners die minder mobiel zijn, zijn meer aangewezen op de verenigingen en activiteiten in Nederwetten. Het betreft hier met name de jongeren en de ouderen. Veel verenigingen en activiteiten staan echter onder druk in het dorp en daarmee ook de mogelijkheden voor deze groepen om te participeren en elkaar te ontmoeten. Als gevolg hiervan neemt de horizontale sociale cohesie binnen deze groepen mogelijk af.

Aanbeveling 1: Ontwikkel activiteiten gericht op de integratie van sociale netwerken om de gevolgen van het lage voorzieningenniveau voor bepaalde doelgroepen op te vangen en de sociale cohesie binnen deze doelgroepen te versterken.
Voor groepen die minder mobiel zijn, zoals jongeren en ouderen, wordt het lage voorzieningenniveau in Nederwetten als een probleem ervaren. Deze groepen zijn sterk afhankelijk van de voorzieningen en activiteiten in Nederwetten. Dit kan leiden tot een sterke horizontale sociale cohesie binnen deze groepen doordat de leden elkaar vaak ontmoeten, maar leidt tegelijkertijd tot een grotere kwetsbaarheid voor veranderingen. Wanneer verenigingen of activiteiten verdwijnen, kan dit grote gevolgen hebben voor (individuele) dorpsbewoners. Om deze gevolgen op te vangen, kunnen de bewoners zich richten op het versterken van de verticale sociale cohesie. Door activiteiten te organiseren die verschillende sociale netwerken in het dorp bij elkaar brengen (bijvoorbeeld ouderen en werkenden) kunnen nieuwe oplossingen bedacht en uitgevoerd worden. Hierbij valt te denken aan een boodschappen-/klussendienst voor ouderen of het gezamenlijk organiseren van activiteiten voor diverse doelgroepen. Ook verenigingen kunnen samenwerking zoeken binnen of buiten het dorp, zoals bij de voetbalvereniging al het geval is.

De nieuwe multifunctionele accommodatie kan bijdragen aan het behouden en versterken van zowel de horizontale als de verticale sociale cohesie. De accommodatie biedt de mogelijkheid voor mensen om elkaar te ontmoeten (door bijvoorbeeld een zaal te huren voor activiteiten) en groepen met elkaar te verbinden (bijvoorbeeld omdat via de inloopfunctie verschillende groepen elkaar ontmoeten).

2. *In hoeverre wordt in Nederwetten afname van sociale cohesie als probleem ervaren en wat zijn de gevolgen voor de ontwikkeling van (nieuwe) activiteiten en voorzieningen?*

Het beeld dat uit de enquête en de interviews naar voren komt, is dat de gevoelde sociale cohesie in Nederwetten erg groot is. Het wordt gewaardeerd dat bewoners op elkaar letten, bewoners voelen zich medeverantwoordelijk voor de leefbaarheid van het dorp en hebben voldoende contact met hun buren. Waar het gaat om de hoeveelheid vrijwilligerswerk, is het moeilijk te beoordelen of dit daadwerkelijk hoger ligt dan elders, aangezien bewoners verschillende definities hanteren over wat dit inhoudt. Dit komt ook terug in de grote variatie aan bestede uren.

Desondanks is de gevoelde sociale cohesie kwetsbaar, zo blijkt uit de sociale dilemma's die de geïnterviewden verwoorden. Zo kan sociale betrokkenheid in hun beleving doorslaan naar te veel sociale controle. Ook de sociale druk die individuele bewoners ervaren om mee te helpen met het organiseren van activiteiten kan hen er op termijn van weerhouden zich actief in te zetten voor het dorp. De sociale cohesie op dorpsniveau staat ook onder druk door het onderscheid dat bewoners construeren wanneer ze praten over de Nederwettenaren. Nieuwkomers als 'niet betrokken' of 'buitenstaanders' neerzetten, bevordert de cohesie bij oorspronkelijke bewoners, maar staat de integratie van de nieuwe bewoners in de weg. Ook meningsverschillen over ontwikkelingen die op het dorp afkomen, zoals de afsluiting van de Soeterbeekseweg en de bouw van de MFA, versterken de cohesie binnen groepen (voor- en tegenstanders), maar kunnen een negatieve uitwerking hebben op de sociale cohesie op dorpsniveau.

Aanbeveling 2: Zoek actief toenadering tot nieuwe bewoners en houd hen (net als de andere bewoners) op de hoogte van dorpsactiviteiten.
Vrijheid wordt door de Nederwettenaren op prijs gesteld. Het gevolg is echter wel dat zowel nieuwkomers als oorspronkelijke bewoners een afwachtende houding aannemen. Iemand zal de eerste stap moeten zetten. Om nieuwe bewoners bij het dorp te betrekken, zou het goed zijn hier een dorpsorganisatie (zoals de dorpsraad) of een groep dorpsbewoners (een welkomstcomité) verantwoordelijk voor te maken. Het is vervolgens aan de nieuwkomers om te kiezen bij welke activiteiten ze zich willen aansluiten.

Nieuwe bewoners kunnen bijvoorbeeld welkom worden geheten met een bloemetje of het boek over Nederwetten dat in het kader van het IDOP is gemaakt. Ook kan de MFA onder de aandacht gebracht worden door nieuwe inwoners hier uit te nodigen voor een kopje koffie. De website van de dorpsraad kan beter benut worden om bewoners op de hoogte te brengen van activiteiten en ontwikkelingen in het dorp.

Aanbeveling 3: Voorkom een te sterke cohesie binnen groepen door verschillende groepen regelmatig met elkaar in contact te brengen.
Met name geschillen vormen een bedreiging voor de sociale cohesie. Wanneer conflicterende groepen bewoners niet meer met elkaar in contact komen, kunnen stereotypen de overhand krijgen. Om de eigen groep te 'beschermen' worden verschillen geconstrueerd die in werkelijkheid niet bestaan. De dorpsraad kan een mediërende rol spelen door conflicterende groepen hun visies te laten uitwisselen en met elkaar in discussie te laten gaan. Door voor uitwisseling en contacten tussen verenigingen te zorgen, kunnen deze gezamenlijk activiteiten oppakken en organiseren.

3. *Welke activiteiten en voorzieningen dragen volgens de Nederwettenaren bij aan het behouden en versterken van de sociale cohesie in het dorp?*

De bewoners hebben in de enquête, de interviews en tijdens de dorpsavond een grote hoeveelheid ideeën geopperd die kunnen bijdragen aan het versterken van de sociale cohesie. De ideeën varieerden van een inloopochtend in de MFA en het organiseren van een boodschappenservice tot het organiseren van een dorpsfeest.

Met name de waarde van de MFA als ontmoetingsplek komt sterk naar voren. De bewoners zien dit echt als een kans om de sociale cohesie te versterken. In de uiteindelijk gekozen pilotprojecten wordt dan ook samenwerking gezocht met de Stichting Newest. Dat plekken door activiteiten en gebeurtenissen zelfs een symbolische waarde kunnen krijgen voor bewoners, blijkt onder andere uit het belang dat aan de basisschool wordt gehecht en uit de waardering voor de rol van de dorpsraad bij het realiseren van de MFA en De Esrand. Ze vormen een symbool voor de organisatiekracht van de Nederwettenaren.

Door de veelheid aan ideeën, was de denktank genoodzaakt een keuze te maken bij het opstarten van de pilotprojecten. Vier projecten die in de ogen van de denktank kansrijk zijn, zijn geadopteerd door de leden van de denktank om verder uitgewerkt te worden. De projecten zijn: (1) de buurtbus/belbus, (2) vrijetijdsbesteding, (3) voor/met elkaar koken en (4) een boodschappen-/klussendienst. De overige suggesties zullen op termijn opgepakt worden of zijn neergelegd bij de dorpsraad. Ook hebben bewoners zich voorgenomen op eigen initiatief met ideeën aan de slag te gaan.

4. *Hoe kunnen deze activiteiten en voorzieningen in samenwerking met bewoners en andere partijen tot stand worden gebracht?*

De veelheid aan ideeën laat zien dat er bij de Nederwettenaren veel creativiteit aanwezig is om activiteiten te organiseren. Uit de interviews is echter wel naar voren gekomen dat sociale cohesie ook kan leiden tot sociale druk. Vrijwilligerswerk, een belangrijke basis voor het organiseren van activiteiten, verliest dan het vrijwillige karakter. Hierdoor wordt het steeds moeilijker bewoners bereid te vinden iets voor hun dorp te betekenen.

Bij het opzetten van de pilotprojecten heeft de denktank voor een voorzichtige, laagdrempelige benadering gekozen. Vooralsnog ligt de verantwoordelijkheid voor het uitvoeren van de projecten bij de leden van de denktank, maar verschillende dorpsbewoners hebben zich gemeld om hen te ondersteunen. De benadering van de denktank lijkt dus succes te hebben. Doordat de leden van denktank de verantwoordelijkheid (voorlopig) op zich hebben genomen, hebben ze andere bewoners over de streep weten te trekken. De ideeën zijn vaak wel aanwezig, maar mensen hebben soms een steuntje in de rug nodig.

Aanbeveling 4: Zoek bij het organiseren van activiteiten toenadering tot verschillende sociale netwerken en organisaties om optimaal gebruik te maken van de kracht van zwakke verbindingen.

De realisatie van De Esrand en De Koppelaar laten zien dat er veel organisatiekracht in Nederwetten aanwezig is, mede omdat verschillende groepen hebben samengewerkt. In het realiseren van de pilotprojecten en andere activiteiten is het van belang toenadering te zoeken tot individuen, groepen en organisaties (binnen en buiten het dorp) die ondersteuning kunnen bieden vanwege hun kennis en organiserend vermogen. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan de Stichting Newest, de lokale verenigingen, (regionale) welzijnsorganisaties en de gemeente. Omgekeerd dienen deze organisaties het initiatief van de Nederwettenaren te ondersteunen, willen ze bijdragen aan de sociale cohesie in Nederwetten en het dorp toekomstbestendig maken.

Tot slot

De hoofdvraag van het onderzoek luidt:

> *Hoe kan de ontwikkeling van activiteiten en voorzieningen bijdragen aan het behouden en versterken van de sociale cohesie in Nederwetten?*

Op basis van het literatuuronderzoek, de enquête, de diepte-interviews en de dialoogavonden kan worden vastgesteld dat sociale cohesie moet worden opgevat als een proces dat vraagt om een permanente inspanning van de Nederwettenaren. Willen zij de sociale cohesie in hun dorp behouden, dan zullen ze zich actief moeten inspannen en deelnemen aan het dorpsleven. Bij het opzetten van activiteiten is het daarbij van belang niet alleen te werken aan de horizontale sociale cohesie (binnen groepen bewoners), maar ook aan de verticale sociale cohesie (tussen groepen bewoners onderling en tussen bewoners en organisaties rondom het dorp). Niet alleen het meedoen met de activiteiten, maar ook het organiseren ervan, kan een grote bijdrage leveren aan de sociale cohesie. Door zich gezamenlijk in te spannen voor het dorp, gaan bewoners zich met elkaar identificeren en ontstaat er sociale cohesie. De symbolen die hieruit ontstaan en het voortdurend ‘vieren’ van hetgeen bereikt is, helpen de cohesie te verduurzamen.

Het realiseren van de multifunctionele accommodatie De Koppelaar en de nieuwbouwwijk De Esrand zijn goede voorbeelden van samenwerking tussen bewoners, dorpsorganisaties (de Dorpsraad Nederwetten en Stichting Newest) en andere instanties, waaronder de gemeente Nuenen c.a. Bovendien biedt De Koppelaar volop mogelijkheden de sociale cohesie te versterken. Ook de uitvoering van het Integraal Dorpsontwikkelingsplan, waar dit onderzoek uit is voortgekomen, is een goed voorbeeld van de samenwerking tussen dorpsbewoners, vertegenwoordigd door de dorpsraad, en de gemeente. Het verdient dan ook zeker aanbeveling deze samenwerking voort te zetten en verder uit te bouwen.

Literatuur

Aalvanger, A., & Beunen, R. (2011). *Dorpsidentiteit: op zoek naar eenheid in verscheidenheid: vijf methoden waarmee dorpsbewoners hun dorpsidentiteit expliciet kunnen maken*. Rapport 275. Wageningen: Wageningen UR, Wetenschapswinkel.

Bauman, Z. (2005). *Liquid life*. Cambridge [etc.]: Polity.

Bauman, Z. (2009). Identity in a Globalizing World. In A. Elliott & P. Du Gay (Eds.), *Identity in question* (pp. 1-12). London: SAGE.

Beck, U., & Beck-Gernsheim, E. (2002). *Individualization: institutionalized individualism and its social and political consequences*. London [etc.]: Sage.

Berg, E. van den, van Houwelingen, P., & de Hart, J. (2011). *Informele groepen: verkenningen van eigentijdse bronnen van sociale cohesie*. s-Gravenhage: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Berkman, L. F., Glass, T., Brissette, I., & Seeman, T. E. (2000). From social integration to health: Durkheim in the new millennium. *Social Science & Medicine, 51*(6), 843-857.

Bolt, G. S., & Torrance, M. (2005). Stedelijke herstructurering en sociale cohesie: DGW/NETHUR.

Broek, A. van den, Breedveld, K., de Haen, J., & Huysmans, F. (2004). Vrijetijdsbesteding. In Sociaal en Cultureel Planbureau (Ed.), *In het zicht van de toekomst: sociaal en cultureel rapport 2004* (pp. 545-589). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Campen, C. van, Kooiker, S., & Timmermans, J. (2004). Zorg. In Sociaal en Cultureel Planbureau (Ed.), *In het zicht van de toekomst: sociaal en cultureel rapport 2004* (pp. 413-456). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Castells, M. (2004). *The network society: a cross-cultural perspective*. Cheltenham [etc.]: Edward Elgar.

CBS (2012) Regionale prognose bevolkingsopbouw; 2011-2040, Nuenen, Gerwen en Nederwetten http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=81274NED&D1=1-3&D2=350&D3=4,9,14,19,24&VW=T (laatst bekeken op: 17-12-2012)

Collins, R., & Makowsky, M. (2005). *The discovery of society*. Boston, MA [etc]: McGraw-Hill.

Crow, G. P., Allan, G. A., & Summers, M. (2001). Changing perspectives on the insider/outsider distinction in community sociology. *Community, Work & Family, 4*(1), 29-48.

Elias, N., & Scotson, J. L. (1994). *The established and the outsiders: a sociological enquiry into community problems*. London [etc.]: Sage.

Elliott, A., & Lemert, C. (2009). The Global New Individualist Debate: Three Theories of Individualism and Beyond. In A. Elliott & P. Du Gay (Eds.), *Identity in Question* (pp. 37-64). London: SAGE.

Forsythe, D. E. (1980). URBAN INCOMERS AND RURAL CHANGE:THE IMPACT OF MIGRANTS FROM THE CITY ON LIFE IN AN ORKNEY COMMUNITY*. *Sociologia Ruralis, 20*(4), 287-307.

Giddens, A., & Birdsall, K. (2001). *Sociology*. Cambridge: Polity Press.

Gijsberts, M. (2004). Minderheden en Integratie. In Sociaal en Cultureel Planbureau (Ed.), *In het zicht van de toekomst: sociaal en cultureel rapport 2004* (pp. 129-178). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Gkartzios, M., & Scott, M. (2013). Attitudes to housing and planning policy in rural localities: Disparities between long-term and mobile rural populations in Ireland. *Land Use Policy, 31*(0), 347-357.

Granovetter, M. S. (1973). The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology, 78*(6), 1360-1380.

Hart, J. de, Knol, F., & Breedveld, K. (2002). *Zekere banden: sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Haslam, S. A. (2004). *Psychology in organizations: the social identity approach*. London [etc.]: Sage.
Held, D. (1999). *Global transformations: politics, economics and culture*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Helly, D., Barsky, R. F., & Foxen, P. (2003). Social Cohesion and Cultural Plurality. *The Canadian Journal of Sociology / Cahiers canadiens de sociologie, 28*(1), 19-42.

Hoggett, P. (1997). *Contested communities: experiences, struggles, policies*. Bristol: Policy Press.

Jenkins, R. (1996). *Social identity*. London [etc.]: Routledge.

Kearns, A., & Forrest, R. (2000). Social Cohesion and Multilevel Urban Governance. *Urban Studies, 37*(5-6), 995-1017.

Komter, A., Burgers, J., & Engbersen, G. (2000). *Het cement van de samenleving: een verkennende studie over solidariteit en cohesie*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Maas - de Waal, C. (2004). Veiligheid, politie en justitie. In Sociaal en Cultureel Planbureau (Ed.), *In het zicht van de toekomst: sociaal en cultureel rapport 2004* (pp. 457-498). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Marissing, E. van, Bolt, G., & van Kempen, R. (2005). Onbedoelde vormen van sociale cohesie. *Rooilijn, 38*(5), 213-218.

Meer, M. van der, F. Thissen, J. Droogleever Fortuijn, I. van der Tak & D. van der Wouw (2008) De Sociale Draagkracht van Dorpen in Borsele. Leefbaarheid, sociale cohesie en *community care* in kleine dorpen. Amsterdam. Amsterdam Institute for Metropolitan and International Development Studies (AMIDSt) van de Universiteit van Amsterdam en Scoop.

Ministerie van LNV (2004). *Agenda voor een Vitaal Platteland. Visie. Inspelen op veranderingen*. Den Haag: Ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit.

Provincie Noord-Brabant (2009). *Leefbare dorpen: de uitvoering 2009-2010.* Provincie Noord-Brabant: Directie Sociale en Culturele Ontwikkeling
http://www.brabant.nl/-/media/AF2D4CE81DD9401DB9DC409FE79DDD42.pdf (laatst bekeken op: 18-02-2013)

Putnam, R.D. (2000). Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community. New York: Simon and Schuster.

Schnabel, P., & Bijl, R. (2008). *Betrekkelijke betrokkenheid: studies in social cohesie: sociaal en cultureel rapport 2008*. Den Haag: SCP, Sociaal en Cultureel Planbureau.

Seeman, T. E. (1996). Social ties and health: The benefits of social integration. *Annals of Epidemiology, 6*(5), 442-451.

Vermeij, L. & G. Mollenhorst (2008). Overgebleven dorpsleven. Sociaal kapitaal op het hedendaagse platteland. Den Haag. Sociaal en Cultureel Planbureau.

Weenink, D. (2009). *Samen leven in het dorp: 'sociale cohesie: voor wat het waard is'*. Rapport 261. Wageningen: Wetenschapswinkel Wageningen UR.

Website:
http://www.leefbaarometer.nl/ (laatst bekeken op: 19-12-2012)

Bijlage 1
Karakteristieken respondenten

Vraag 16. Bent u man of vrouw?		
	Respondenten	
	aantal	%
Man	76	49,7
Vrouw	77	50,3
Totaal	153	100,0

Vraag 18. Welke situatie is op u van toepassing?		
	Respondenten	
	aantal	%
Ik woon alleen	23	15,1
Ik woon met partner en 1 of meer thuiswonende kinderen	56	36,8
Ik woon met partner zonder thuiswonende kinderen	65	42,8
Ik woon met 1 of meer kinderen, maar zonder partner	2	1,3
Ik woon in bij ouder(s), verzorger(s)/bij broer(s) of zuster(s)/bij andere familie	5	3,3
Andere woonsituatie	1	0,7
Totaal	152	100,0

Vraag 20. Wat is uw hoogste voltooide opleiding?		
	Respondenten	
	aantal	%
Geen opleiding	1	0,7
Lager onderwijs	5	3,3
Lager Beroepsonderwijs (LBO, LTS, VBO, VMBO kader of beroepsgericht)	16	10,5
Middelbaar voortgezet onderwijs (VMBO T, MAVO)	33	21,6
Hoger Voortgezet Onderwijs (HAVO, HBS, VWO)	10	6,5
Middelbaar Beroepsonderwijs (MBO, MEAO)	28	18,3
Hoger beroepsonderwijs (HBO), Universiteit (WO)	60	39,2
Totaal	153	100,0

Vraag 21. Welke situatie is het meest op u van toepassing?		
	Respondenten	
	aantal	%
Ik ben werkzaam in loondienst of als zelfstandig ondernemer	89	59,3
Ik studeer/zit op school/volg stage	4	2,7
Ik doe het huishouden	9	6,0
Ik ben werkzoekend	1	0,7
Ik ben arbeidsongeschikt	2	1,3
Ik ben gepensioneerd	45	30,0
Totaal	150	100,0

Vraag 22. Rekent u uw huishouden tot de groep met een modaal inkomen, een beneden modaal inkomen of een boven modaal inkomen?		
	Respondenten	
	aantal	%
Duidelijk beneden modaal	16	11,3
Ongeveer een modaal inkomen	80	56,3
Duidelijk boven modaal inkomen	46	32,4
Totaal	142	100,0

Leeftijden		
	Respondenten	
	aantal	%
18-40 jaar	41	27,0
41-64 jaar	70	46,1
65 jaar en ouder	41	27,0
Totaal	152	100,0

Woonjaren		
	Respondenten	
	aantal	%
5 jaar of korter	26	17,0
6 t/m 15 jaar	29	19,0
16 t/m 30 jaar	44	28,8
31 jaar of langer	54	35,3
Totaal	153	100,0

Bijlage 2

Ideeën voor het organiseren van activiteiten en genoemde organisaties uit de interviews

Ideeën voor het organiseren van activiteiten

- Boodschappenservice
- Tuinonderhoud
- Inloopochtenden/inloopfunctie/koffie schenken/koffiehoek (MFA)
- Informatievoorziening (MFA)
- Winkel i.s.m. SRV
- Vrijwilligersmuurtje
- Taxiservice voor ouderen/goederen
- Speelactiviteiten kinderen
- Schooltuin
- Beroepen(mid)dag
- Conciërge
- Handenarbeid
- Kookclub (voor ouderen/alleenstaanden)
- Jongereninitiatief
- (Samenwerking tussen verenigingen.)

Organisaties voor mogelijke samenwerking

- Basisschool Sint Jozef
- MFA/Stichting Newest
- Rond de Linde
- KPJ (Katholieke Plattelandsjongeren)
- KBO (Katholieke Bond van Ouderen)
- KVO (Katholieke Vrouwenorganisatie)
- Jongerenwerk Nuenen
- Gemeente Nuenen c.a.

Bijlage 3
Ideeën geopperd tijdens de dialoogavond van 5 november 2012

Mobiliteit en infrastructuur

1 *Buurtbus*
- Door Nederwetten in plaats van erom heen.
- Langere route: in ieder geval t/m het ziekenhuis in Geldrop., route evt. naar Aarle Rixtel.
- Dienst iets eerder laten beginnen en wat later laten eindigen.

2 *Belbus en / of particulier vervoer.*
- In Gerwen heeft men zo'n poule van 5 – 6 vrijwilligers. Zij leveren particulier vervoer tegen een redelijke onkostenvergoeding. Aanmelding kan via prikbord in De Koppelaar of via emailadres. Instelling van een belbus. Fa. Janssen?

3 *Ontsluiting Nederwetten*
- Meer ontsluitingswegen voor Esrand. Bijv. via de Bloemhoeve met de auto naar Esrand. Ligt nu alleen een wandelpad. Er is alleen een toegang via de Hoekstraat.
- Toegang Nieuw Ervensestraat vanaf Eikelkampen is veel te smal. Gevaarlijke verkeerssituaties.
- In Breugel is het ANWB-bord richting Nederwetten niet te lezen. Staat een grote boom voor.
- Veilige oversteek Heerendonk – Nieuw Ervensestraat. Het zicht is zeer slecht m.n. richting Nuenen. Misschien een zebrapad ? Zeer gevaarlijk voor uitstappen buurtbusreizigers!
- De brug over de Dommel ook door fietsers te gebruiken; al dan niet met de fiets aan de hand.
- Zorg in Nuenen voor een veilige stalling voor fietsen, voor diegene die hun reis in Nuenen verder met het openbaar vervoer vervolgen. En dus voldoende capaciteit voor meer fietsen.
- Veilige oversteek naar bosgebied Herendonk.
- Gemarkeerde wandelpaden ook naar Eindhoven.

4 *Communicatie*
- In het algemeen: duidelijk maken welke mobiliteitsmogelijkheden er zijn voor mensen van en naar Nederwetten.
- Vervoersmeldpunt.

Voorzieningen
- Meer afvalbakken in het dorp. En minder paardenvijgen.
- In overleg met Stichting Eenbes, voor een afscherming maken tussen Lambert Schoenmakershof en de school. De kinderen worden afgeleid omdat bewoners naar hun woningen aan de Lambert Schoenmakershof lopen.
- Post voor medische aangelegenheden: bloedprikken, fysiotherapie.
- Hulpdienst in dorp b.v. klusjes in en om huis, prikbord in MFA, waar je diensten kunt aanbieden of vragen.
- Bibliotheek, waarin de mensen zelf boeken inbrengen en met elkaar ruilen.
- Fitnessapparatuur.
- Pinautomaat.
- Afhaalpunt internetaankopen of supermarktaankopen.
- Oplaadpunten elektrische fiets/auto.
- Speelgelegenheid: trapveldje, speelbos, speeltuin.
- Sms alert b.v. bij verdachte personen, oplichters, waarschuwing in het hele dorp.
- Vaste tijd SRV- wagen, pizzawagen, Soeterbeekseweg pizzaoven.
- Oplossen slecht bereik gsm Vodafone, Esrand KPN en Vodafone.
- Uitbreiding hondenloslooopterrein
- Verbeteren parkeervoorziening woningen MFA.

- Natuurbad in de Dommel/ijsbaan in de winter.
- Nederwettense nieuwsbrief.
- Verbeteren verlichting in het dorp.

Activiteiten
- Straatverenigingsactiviteiten; meer activiteiten op het evenemententerrein promoten, alle verenigingen organiseren 1 keer per jaar activiteiten, jaarmarkt.
- Wandelclub/fietsclub: eventueel met gids (natuurwandeling).
- Gezamenlijk afval/ zwerfafval opruimen.
- Koken: voor ouderen, workshop, voor alleenstaanden.
- Gezamenlijk naar gratis lunchconcert (maandelijks in Eindhoven).
- Cursussen door en voor wettenaren: taal, computer.
- Computerassistentie.
- Boodschappenservice: mensen meenemen om boodschappen te doen of boodschappen halen voor mensen die het zelf niet kunnen.
- Jaarlijks dorpsfeest: te organiseren door verenigingen.
- Bijhouden kerkplein, kerstactiviteit met kerstboom.
- Hobby/sportactiviteiten: handwerkclub, yoga, jeu de boules (Gilde), leesgroep, in kaart brengen struinpaden, wedstrijd gamen, filmavond, dartcompetitie, gym voor doelgroepen, lezingencycus/ cursussen door mensen uit het dorp, hardloopclub, internetcafé.
- Kinder- Jeugdactiviteiten: avondprogramma, film, knutsel/muziek/dans.
- Welkom aan nieuwe inwoners.
- inloop/buurtochtend.
- Dorpsgroentetuin gezamenlijk op niet bebouwde percelen Esrand.
- Groenclub voor onderhoud openbaar groen in Nederwetten.
- Meedoen aan nationale burendag.

Bijlage 4

Uitnodigingsbrief dialoogavond 5 november 2012

Inwoners Nederwetten

In september is er een enquête gehouden in ons dorp over de leefbaarheid in de toekomst.
Vele inwoners van Nederwetten hebben deze enquête ingevuld, waardoor er een goed beeld is ontstaan van de wensen en ideeën die er in het dorp leven.

Graag nodigen wij iedereen uit om deel te nemen aan een gespreksavond over de resultaten en de ideeën. Op deze avond willen we in gesprek gaan over concrete mogelijkheden die bijdragen aan een leefbaar Nederwetten in de toekomst.

Deze avond vindt plaats op maandag 5 november 2012 van 20.00 tot 22.00 uur in dorpshuis De Koppelaar.

Op de agenda staan
presentatie van de resultaten van de enquête door Albert Aalvanger van de Wageningen Universiteit.
gesprek met elkaar over de resultaten en mogelijkheden deze bieden voor de toekomst.

Aan het eind van de avond is er uiteraard de gelegenheid om gezellig met elkaar na te praten.

Wij hopen op een grote opkomst, want een leefbaar en levendig Nederwetten maken wij met elkaar!

Tot 5 november,

Namens de denktank sociale cohesie

Aaltje Schouten-Saarloos
Annie Spaan
Leonie Schijven
Nel van der Heijden
Ben van de Biggelaar
Ben van Orden

Bijlage 5

Uitnodigingsbrief dialoogavond 17 december 2012

Inwoners Nederwetten

Op 5 november zijn de resultaten bekend gemaakt van de enquête die gehouden is in ons dorp over de leefbaarheid in de toekomst. Tijdens deze dialoogavond hebben we met zo'n 70 aanwezigen gesproken over de ideeën voor de toekomst. De opbrengst was veelbelovend en is besproken door de denktank en de Wageningen Universiteit.

Graag willen wij de ideeën en de verdere uitwerking hiervan bespreken tijdens een vervolgbijeenkomst. Deze bijeenkomst zal gehouden worden op maandag

17 december a.s. van 20.00 tot 22.00 uur in dorpshuis de Koppelaar.

Samen met belangstellenden willen wij onder het genot van een kopje koffie/thee nader ingaan op:
terugkoppeling van de resultaten van de dialoogavond van 5 november jl.
de uitvoering van concrete projecten.

Wij hopen ook voor deze avond op veel aanwezigen zodat we samen een start kunnen maken met de eerste acties voor een leefbaar en levendig Nederwetten

Tot 17 december,

Namens de denktank sociale cohesie

Aaltje Schouten-Saarloos
Annie Spaan
Leonie Schijven
Nel van der Heijden
Ben van de Biggelaar
Ben van Orden





Wageningen UR, Wetenschapswinkel
Postbus 9101
6700 HB Wageningen
T (0317) 48 39 08
E wetenschapswinkel@wur.nl

www.wageningenUR.nl/wetenschapswinkel

Wageningen UR (University & Research centre) ondersteunt met de Wetenschapswinkel maatschappelijke organisaties als verenigingen, actiegroepen en belangenorganisaties. Deze kunnen bij ons terecht met onderzoeksvragen die een maatschappelijk doel dienen. Samen met studenten, onderzoekers en maatschappelijke groepen maken wij inspirerende onderzoeksprojecten mogelijk.